

Тарих — халқ
маънавиятининг
асосидир.

Ислом КАРИМОВ

Ma'rifat

ENLIGHTENMENT • XALQ ZIYOLILARI GAZETASI • معرفت

1931-yildan chiqa boshlagan 2011-yil 19-yanvar, chorshanba № 6 (8343) ISSN 2010-6416

САНЪАТ МАКТАБИНИНГ ЗАМОНАВИЙ БИНОСИ

Президентимиз Ислом Каримовнинг 2008 йил 8 июлда қабул қилинган "Болалар мусиқа ва санъат мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва уларнинг фаолиятини янада яхшилаш бўйича 2009-2014 йилларга мўлжалланган Давлат дастури тўғрисида"ги қарори ижроси доирасида Наманган вилоятида қатор ишлар амалга оширилмоқда.

Ана шу ишларнинг бир намунаси сифатида Тўрақўрғон туманидаги 9-болалар мусиқа ва санъат мактабининг замонавий меъморчилик лойиҳаси асосида қад ростлаган янги биноси фойдаланишга топширилди.

Икки қаватли, 150 ўринга мўлжалланган кўркем иншоот «Чортоқархитектурулиш» масъулияти чекланган

жамияти томонидан қуриб битказилди. Ушбу санъат масканида айни пайтда 80 ўқувчи мусиқа, эстрада, рақс, тасвирий санъат, ҳайкалтарошлик, шунингдек, зардушлик каби йўналишлар бўйича маҳоратли мураббийлардан сабоқ олмақда.

Суратларда: Мактаб ўқувчиси, "Янги авлод-2010" республика болалар ижодиёти фестивали ғолиби Санжарбек Отамирзаев.

Тўрақўрғон туманидаги 9-болалар мусиқа ва санъат мактабининг замонавий биноси.

Ҳотам МАМАДАЛИЕВ (ЎЗА)
олган суратлар.

Тарихнинг бир-биридан қизиқарли ҳикоялари билан танишишга қизиқувчан ҳар бир ўқувчи учун айни кунларда таълим муассасаларида давом этаётган "Тарих ва ҳуқуқ фанлари ойлиги" кенг имконият яратмоқда. Чунки фан ойлиги доирасида дарслардан ташқари ташкил этилаётган турли тадбирлар, баҳс-мунозараларга бой учрашувларда ўқувчиларнинг билимлари мустаҳкамланиб, янги маълумотларга эга бўлмоқдалар. Пойтахтимизнинг Шайхонтоҳур туманидаги 314-мактабда ҳам фан ойлиги қизгин ўтмоқда. Тарих ва ҳуқуқ фанлари ўқитувчиси Гулсара Эрдонованинг ҳар бир мавзунини фанлараро боғланиш услубидан фойдаланиб ўтаётганлиги ўқувчиларнинг қизиқишини янада оширмоқда.

— Ҳар бир фаннинг ўзига хос жиҳати бор. Шу ўринда тарих ва ҳуқуқ фанларининг инсон ҳаётидаги ўрни алоҳида аҳамиятга эга. Бугун таълим даргоҳларида таҳсил олаётган ҳар бир ўқувчининг мамлакатимиз ва дунё халқлари тарихини ўрганишга бўлган қизиқиши катта. Фан ўқитувчиларининг ана шу масъулиятни англаган ҳолда қизиқарли дарслар ташкил этиши мақсадга мувофиқ, — дейди Г.Эрдонова.

Ушбу илм масканида тарих ва ҳуқуқ фанлари ўқитувчилари ўзаро ҳамкорликда деворий газеталар, очик дарслар, синфлараро мусобақалар ўтказмоқдалар.

МУХБИРИМИЗ

Суратда: фан ойлиги тадбиридан лавҳа акс этган.

Бурҳон РИЗОКУЛОВ олган сурат.

Yanvar — tarix va huquq fanlari oyligi

ГАЗЕТАНИ
ВАРАҚЛАГАНДА:

МАКТАБ САЙТИ

таълим-тарбия
жараёнидан барчани
воқиф этади

3-бет

**БАРКАМОПЛИК
АСОСЛАРИ**

5-бет

Diqqat,
yangi rukn: Xislat

ДИЁНАТ

6—7-бетлар

**РУҲИЙ
ТАЙЁРГАРЛИК
— МУҲИМ
БОСҚИЧ**

15-бет

Жиззаҳда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрда бўлиб ўтган қўша мажлисидаги «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси» маърузасини ўрганишга бағишланган

демократлаштиришда босиб ўтилган йўлни ҳолисона баҳолаш ва эришилган натижаларни таҳлил этиш истиқболдаги тараққиёт йўлимизни белгилаб олишга хизмат қилаётди. Ушбу анжумандан кўзланган мақсад ҳам Концепция мазмун-моҳиятини ҳар томонлама очиқ беришдан иборатдир.

Йигилишда Концепцияда илгари сурилган дав-

КОНЦЕПЦИЯНИ ЎРГАНИШГА БАҒИШЛАНДИ

анжуман бўлиб ўтди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва вилоят ҳокимлиги ҳамкорлигида ташкил этилган мазкур йиғилишда халқ депутатлари вилоят кенгашининг депутатлари, олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимлари, сиёсий партиялар, ёшлар ташкилотлари фаоллари ва жамоат бирлашмалари вакиллари иштирок этди.

Тадбирда Юртбошимизнинг мазкур маърузасида баён этилган фикрлар, белгиланган йўналишлар нафақат мамлакатимиз жамоатчилиги, балки жаҳон ҳамжамиятининг диққат марказида тургани таъкидланди. Дарҳақиқат, давлат ҳокимияти ва бошқарувни

лат ҳокимияти ва бошқарувни демократлаштириш билан боғлиқ принциплар, хусусан, парламент фаолиятини янада ривожлантириш, сиёсий партияларнинг ролини ошириш, сайлов қонунчилиги ва суд-ҳуқуқ тизимини такомиллаштириш, фуқаролик жамияти институтларини фаоллаштириш, иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш масалалари атрофида таҳлил қилинди, уларнинг моҳияти тушунириб берилди. Президентимиз томонидан Конституцияга қиратиш тақлиф этилган ўзгаришларнинг демократик янгилишлардаги аҳамияти батафсил изоҳлаб берилди.

Т. БЕКНАЗАРОВ,
ЎзА муҳбири

АҲОЛИГА ҲУҚУҚИЙ БИЛИМЛАР

Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш, қонун устуворлиги ва уни мустақамлаш, шахс ҳуқуқи ва маффаатларини ишончи ҳимоя қилишга қаратилган суд-ҳуқуқ тизими изчил тизими амалиётга жорий қилинган.

Аҳолининг, айниқса, ёшларнинг сиёсий-ҳуқуқий маданиятини ошириш, ҳуқуқий билим ва кўникмаларини янада бойитиш талаб қилинмоқда. Мамлакатимизда олиб борилаётган ҳуқуқий тарғибот-ташвиқот ишларининг ақсари яти фуқаролар ҳуқуқий онги ва маданиятини оширишга қаратилган. Тошкент давлат юридик институти профессор-ўқитувчилари томонидан ҳам пойтахтимиздаги аҳоли турар жойларида, меҳнат жамоаларида, таълим даргоҳларида тадбирлар амалга оширилмоқда. Ўтган йилнинг биргина декабрь ойида аҳоли ўртасида йигирмадан зиёд давра суҳбати, ўқувчи ҳамда талаба-ёшлар иштирокида учрашувлар ўтказилди. Хусусан, «Жиноят процессуал ҳуқуқи» кафедраси профессори ўқитувчилари иштирокида Шайхонтоҳур туманидаги «Шофайзи», «Олмазор», «Хадра», «Зангиота», «Каттабоб» каби маҳалла фуқаролари йиғинларида ўтказилган давра суҳбатлари аҳоли томонидан илқ қарши олинди. Бундай тадбирлар аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини аниқлаш, улар билан индивидуал ишлаш имконини беради.

Мақтаб, лицей ва коллеж ўқувчилари ўртасидаги эркин мулоқот, айниқса, самарали усул сифатида қаралмоқда. 1-Тошкент педагогика коллежида уюштирилган тадбир муҳим аҳамиятга эга

бўлди... Адлия вазирлиги ташаббуси билан Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлиги, «Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми» жамғармаси ҳамкорлигида янги лойиҳа — «Еш ҳуқуқшунослар» республика кўрик-танловининг ўтказилаётганлиги ёшларнинг ҳуқуқий билимларини юксалтиришда қўл келади.

Аҳоли ўртасида ҳуқуқий саводхонлиқни мукамаллаштириш барорида уларнинг жамиятдаги ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишга муҳим масала сифатида қаралаётган бир паллада бундай тадбирларни жойларда ўтказиш мақсадга мувофиқдир. Институт ўқитувчилари иштирокида

Jarayon

Юнусобод туманидаги 53-оилавий поликлиникада ташкил этилган давра суҳбатида шифокорлар билан бир қаторда, поликлиника яқинидаги маҳалла оқсоқоллари, фаоллари ва беморларнинг иштироки тадбирни янада жонлантirdи. Уй бекалари ҳам очиқ мулоқот орқали ўзларини қизиқтирган саволларга жавоб олишди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳамда институт профессори ўқитувчиларининг оммавий ахборот воситалари, хусусан, радио-телевидение, газета ва журналларда ҳуқуқий мавзудаги чиқишлари ижобий натижа кўрсатмоқда.

— Ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олишда аввало, уларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, содир этилиши мумкин бўлган жиноятларнинг салбий

оқибатлари ҳақида тушунча бериш самаралидир. Уларда инсон ҳуқуқ ва эркинликларига нисбатан ҳурмат туйғуларини уйғотишда таълимга ойди турли воситалардан фойдаланиш зарур, — дейди институтнинг «Жиноят процессуал ҳуқуқи» кафедраси доценти Гүлҳебра Тўлаганова.

Бу каби амалий тадбирлар ёшларнинг ҳуқуқий билимларини оширишнинг муҳим шартидир. 43-умумтаълим мактаби кутубхоначиси учрашувлардан сўнг кутубхонага «Ўзбекистон Республикаси Конституцияси» китобчасини сўраб қирадиган ўқувчилар сониники баробар ошганини таъкидлади.

Юртбошимиз айтганларидек, «...юртимизда ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш биз учун ҳал қилувчи вазифа бўлиб қолмоқда». Шундай экан, нафақат шу соҳа кишиши, балки аҳолининг, ёш авлоднинг ҳуқуқий билимини ошириш масаласига янада жиддий ёндашмоғимиз даркор. Бу эса педагогларга катта масъулият юқлайди, улардан янада фаоллиқни талаб этади. Энг муҳими, ўқувчиларнинг «Ҳуқуқий билим асослари» каби фанларга кўр-кўрона муносабатда бўлишларига йўл қўймаслигимиз муҳим. Чунки ёшлар ўртасида содир этилаётган, содир этилиши мумкин бўлган барча ҳуқуқбузарлик ва жиноятчилик ҳолатлари, аввало, уларнинг ҳуқуқий билимлари сустлигидан келиб чиқшини унутмаслигимиз лозим.

Шохруд ФАЙЗИЕВ,
юридик фанлари номзоди

Самарқанд шахрининг Кимёгарлар кўрғонида жойлашган 6-болалар мусиқа ва санъат мактабида 950 миллион сўмликдан зиёд капитал реконструкция ишлари амалга оширилди. Мазкур билим даргоҳида шахарлик ўқувчилар билан бирга Пастдарғом ва Самарқанд тумани ёшлари ҳам мусиқа сирларини ўрганмоқда.

Суратларда: 6-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчилари машғулот пайтида.

Исроил САТТОРОВ (ЎзА) олган суратлар.

ТИЛ БИЛИМИ ҲАҚИҚАТИ

Бугунги ўзбек шарқшунослигининг мавқеи, буй-баста қай даражада? У ҳозирги глобаллашув жараёнида қайси йўлдан бормоғи керак? Миллий манфаатимиз нуқтаи назаридан ўзбек шарқшунослиги ўрганиши ва тадқиқ этиши зарур бўлган энг муҳим йўналишлар қандай? Ушбу саволлар жавобини топиш ва тилшуносликдаги жумбоқлар ечимини излаш истагида Тошкент давлат шарқшунослик институтида «Тил ва тил билими ҳақиқати» мавзусида туркум суҳбатлар ўтказиш йўриғи ишлаб чиқилди. Яқинда ушбу давра суҳбатининг биринчиси бўлиб ўтди. У «Шарқ тил билимининг Европа тилшунослигига таъсири» деб аталди.

Давра суҳбатини туркий тиллар кафедраси мудири, филология фанлари номзоди, доцент Қудрат Омонов олиб борди. Йиғинда институтнинг етакчи шарқшунос-филологлари, илмий изланувчилар ва талабалар қатнашди. Унда ЎзР ФА академиги, филология фанлари доктори, профессор А.Рустамовнинг ўй-қарашлари, фикр-мулоҳазалари тингланди. Олимнинг фикрича, XX юзйилликнинг бошларида дунё тилшунослигида юзага келган кўплаб назарий қарашлар ўрта асрлардаёқ Шарқ тил билимида юзага келган эди. У Ф.де Соссюрнинг дунё тилшунослигига бурилиш ясаган тил белгилар системасидан иборат экани тўғрисидаги қарашларининг илдиэлари мусулмон Шарқ тил билимида эскидан борлигини аниқ мисоллар ёрдамида тушунириб берди. Олим ўзбек тилшунослиги муайян бир муддат қадимги тил билимлари методологиясидан узилиб қолгани, аини чоқда ана шу бўшлиқни тўлдирish учун тилшунослик тарихига бағишланган илмий ишларни қучайтириш ўта зарур эканлигини таъкидлади.

Маҳмуд САҒДИЙ

ФАННИНГ МАВҚЕИ ОШИБ БОРЯПТИ

Инсоннинг қалби ва онги шундай яратилганки, улар табиат ва жамиятда пайдо бўладиган, уни доимо орзу-умидлар билан яшашга ундайдиган ҳайбатбах гоё ва мафкурага эҳтиёж сезади. Табиатда, жамиятда бўшлиқ бўлмагани каби, инсон қалби ва онгида ҳам бўшлиқ йўқ. Агар шундай бўшлиққа йўл қўйилса, одамлар тўғри йўлдан адашиши, эзгулик ўрнини ёвузлик эгаллаши мумкин. Бундай ҳолатларга узоқ ва яқин ўтмишдан жуда кўплаб мисоллар келтира оламиз. Мустақиллик йилларида миллий кадриятларимизнинг тикланиши ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга замин яратмоқда.

Президентимиз Ислам Каримовнинг 2001 йил 18 январдаги фармойишига биноан «Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари» фани таълим тизимига жорий этилди. Мазкур фаннинг асосий мақсади ўқувчиларда миллий эътиқод, дунёқараш ва гоёвий иммунитет асосларини, юксак маънавий фазилатларини, мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантиришдан ва шу орқали ёш

авлод онгида гоёвий бўшлиқ вужудга келишига йўл қўймасликдан иборатдир.

Кейинги йилларда «Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари» туркумига кирувчи фанларга бўлган эътибор янада кучайди. Ҳар йили декабрь ойи «Миллий истиқлол гоёси: асосий тушунча ва тамойиллар» туркумига кирувчи фанлар ойлиги» деб эълон қилинади. Ойлиқда истеъдодли, изланувчан, иждоқор ўқитувчилар аниқлашиб, уларнинг иш тажрибалари ўрганилади ва оммалаштирилади.

Ёш авлод онгида, қалбида ушбу ўқув фанлари орқали мафкуравий иммунитет ҳосил қила олсак, менталитетимизга, ўзлигимизга, олдимиизга қўйган мақсадимиизга ёт гоё ва мафкураларнинг олдини олган бўламыз.

Шерали ДҲСИЁРОВ,
Сайхунобод туманидаги 26-умумтаълим мактабининг «Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари» фани ўқитувчиси

МАКТАБ САЙТИ

таълим-тарбия жараёнидан барчани воқиф этади

Бугунги кунда таълим-тарбия тизимида ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш, таълим муассасаларида интернет хизматини жорий этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Мамлакатимиздаги қарийб барча умумтаълим муассасалари «ZiyoNet» ахборот-таълим портали орқали интернет тизимига уланган бўлиб, таълим-тарбия жараёнида ўқитувчи-педагоглар, шунингдек, интернетдан билим олиш истагидаги ўқувчилар кўшимча манба сифатида самарали фойдаланишмоқда. Бу эса ўз ўзидан педагогларнинг билим ва маҳоратини янада кенгайтиришга, ўқувчи-ёшларнинг эса тафаккурини чархлаш, иқтидорини юксалтиришга бўлган рағбатни оширмоқда.

Шунга мос равишда кўпчилик мактабларнинг ўз сайтига эга эканлиги ўз имкониятлари, ютуқ ва тажрибаларини нафақат юртимизга, балки жаҳонга намойиш этишда кўл келмоқда. «ZiyoNet» ахборот-таълим портали таркибида сайт-сателлит тарзида иш олиб бораётган мактаб сайтлари таълим маскани фаолиятининг ўзига хос виртуал кўзгусига айланиб улгурди. Зеро, географик жиҳатдан қанчалар олис бўлмасин, интернетдаги ягона манзил орқали мактаб сайтига мурожаат қилган киши унинг ҳаёти билан яқиндан танишади, мактаб фаоллари билан мулоқотга киришиб, улар тажрибасини ўз фаолиятида ҳам қўллаш имконига эга бўлади.

ИНТЕРАКТИВ АЛОҚА МАЙДОНИ

— Ҳозир мамлакатимиздаги аксарият мактаблар ўз сайтига эга, — дейди Чилонзор туманидаги 90-мактабнинг информатика фани ўқитувчиси Бахтиёр Каримов. — Мактаб сайтларининг аҳамияти шундаки, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг илгор, намуна бўлишга арзийдиган ишларини оммалаштириш имкони юзага келмоқда. Сайтда таълим муассасасининг ўзига хос тажрибаси, фаолияти акс эттирилган бўлиб, бу бошқа ўқув масканлари билан исталган вақтда ахборот алмашиш, бир сўз билан айтганда, мамлакатимиздаги барча умумтаълим муассасалари ўртасида ўзаро интерактив алоқа ўрнатишга шароит ярадади.

Мактабимиз сайтида ўқитувчиларимизнинг қисқача таржimai ҳоли, илмий-методик фаолиятига оид маълумотлар, улар томонидан тайёрланган дарс ишланмалари, маъруза матнлари, тақдиротлар жойлаштирилган. Шунингдек, ўтказилган тадбирлар, ўқув семинарлар жараёни ҳам сайтимизда ўз ифодасини топиб боради. Жумладан, тарбияси оғир, бўш ўзлаштирувчи ўқувчилар билан ишлаш бўйича педагогик, психологик методлар ва тавсиялардан кўпчилик фойдаланганлигини кўриш мумкин. Сайт доимий равишда дарсликларнинг ижара тўловлари, ахборот-ресурс маркази ҳақидаги маълумотлар ва бошқа шу каби ота-оналарни қизиқтирган ахборотлар билан бойитиб борилади.

Мактаб сайтида ўқувчиларнинг ижодий ишларини жойлаштиришга алоҳида эътибор қаратиш мумкин. Бу ўз навбатида уларни фаолликка ундаб, билимларини оширишга иштиёқини кучайтиради.

самарали фойдаланишни йўлга қўйишдир. Информатика фани ўқитувчиси тренер-ўқитувчи бўлиши, шунингдек, мактаб сайтидан самарали фойдаланиш, уни маълумотлар билан мунтазам бойитишга ёш ўқитувчи ва ўқувчилар ҳам кенг жалб қилиниши лозим.

ЯНАДА ЯХШИ БЎЛАРДИ

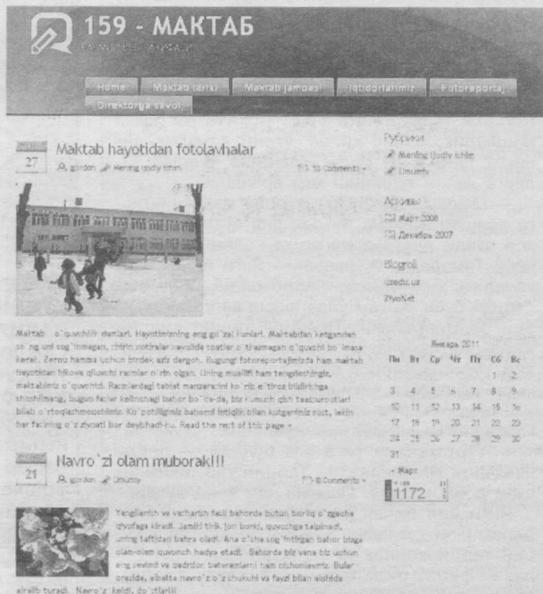
— Мактаб сайтларига тез-тез мурожаат қилиб тураман, — дейди 90-мактаб психологи, рус тили ўқитувчиси Зу-байда Полвонова. — Яқинда 281-мактаб сайтидан «Биринчи психологик ёрдам» ҳамда 168-мактаб сайтидан «5-синф ўқувчиларининг мактабга мослашув жараёнини аниқлаш тестлари»ни олиб фойдаландим. Бундан ташқари, мактаб сайтларида ҳар хил фанлардан тест саволлари, ижод намуналари, кўргазмалилик асосида ўтиладиган дарс ишланмаларини учратиш мумкин.

Ўзим ҳам мунтазам мактабимиз сайтини бойитиб боришга ҳисса қўшмоқдаман. Яқинда Чилонзор тумани бўйича «Йилнинг энг яхши психологи» кўрик-танловида 1-ўринни кўлга киритдим. Фолиб бўлишимга сабаб бўлган тақдиротимни сайтга жойлаштирдим. Мактаб сайтларидан таълим тизимига доир меъёрий ҳужжатлар, қарор ва низомиларнинг ўрин олиши, шунингдек, мактаб ҳаётига оид фотожамланмаларни акс эттириш ҳамма учун қизиқарли. Шу билан бирга, мактаб ёшидаги ўқувчилар билан боғлиқ бошланғич тиббий маълумотлар сайтдан фойдаланувчиларни безътибор қолдирмайди. Болаларнинг рационал овқатланиш режими, ҳаракат хавфсизлиги қоидалари, ота-боболаримизнинг ибратли ўғитларини бериб бориш, бу борадаги мажму маълумотлар базасини янада кенгайтириш мақсадга мувофиқ.

БИЛИМ ВА ТАЖРИБА УЙҒУНЛИГИ

Мактаб сайтини яратиш, уни зарур маълумотлар билан бойитаётганлар ичида Фарғона шаҳридаги 40-ихтисослашган умумтаълим мактабининг ҳам ўз ўрни бор. 2010 йилда республика миқёсида ташкиллаштирилган «Энг намунали мактаб сайти» кўрик-танловида ўзига хос дизайн билан голибликни кўлга киритган мактаб сайтининг аҳамиятли жиҳати унда электрон кундаликлар тизими жорий этилган.

— Ушбу сайт орқали ота-оналар фарзандларининг кундалик, чораклик рейтинг баҳоларини, шунингдек, уйда бажариш учун топширилган вазифаларини кўриб боришлари мумкин, — дейди мактаб директори Г.Ақожанова. — Шунингдек, ма-

ҳалла фаоллари, ота-оналар ва ўқитувчилар ўртасида электрон почта орқали доимий мулоқот йўлга қўйилган. Бугунги кунда муассасамиз педагог ва ўқувчилари дарсга тайёргарлик кўриш, ўқув дастурлари бўйича янгиликлардан хабардор бўлиш мақсадида мактаб сайти ва бошқа ахборот-таълим порталларидан унумли фойдаланишмоқда. Бунда интернетдаги мажму электрон кутубхоналар, фанлар ва синфлар кесимидаги дарс ишланмалари, Давлат таълим стандартлари ва оптималлаштирилган ўқув дастурлари, қўшимча маълумотлар, методик қўлланмалар ҳамда тавсияларнинг ҳам аҳамияти катта бўлмоқда.

Қаشقарде вилояти Шаҳрисабз туманидаги 93-мактаб сайти ҳам педагог ва ўқувчилар учун маълумотлар олиш, порталдаги бошқа мактаб сайтлари ёрдамида турли вилоятларда фаолият кўрсатаётган ўқитувчилар билан алоқа ўрнатиш, ахборотлар алмашишда кўл келмоқда. Ўқувчилар фақатгина дарс жараёнида эмас, балки бўш вақтларида ҳам интернетдан фойдаланишлари учун «Менинг компьютерим», «Компьютер саводхонлиги», «Қизиқарли информатика фанига, интернетдан мақсадли фойдаланишга қизиқиши янада ортди, — дейди математика ва информатика фанлари ўқитувчиси Лола Эгамбердиева. — Дарсларда ўқувчилар билан фойдали, қизиқарли маълумотларга бой сайтлар ҳақида фикр алмашамиз. Ўқувчиларнинг интернетдан мустакил равишда маълумот олиши, дарсларда тўллаган ахборотларини тенгдошлари эътиборига ҳавола этишга эътибор қаратамиз. Шунинг-

дек, ҳар ойда тумандаги бошқа мактаблар ўқувчилари, ота-оналарни тақлиф қилиб, «Интернет фестивали» ўтказишни йўлга қўйганимиз. Бунда ўқувчилар ва уларнинг ота-оналарига интернет имкониятлари, мактаб сайтида яратилган қулайликлар ва жорий этилган янгиликлар ҳақида хабарлар, улардан самарали фойдаланиш юзасидан тавсиялар бериб бормоқдамиз.

ХУЛОСА ҶУРНИДА

Мактаб сайти таълим-тарбия жараёнини мазмунан бойитиш, ҳар томонлама илгор тажрибаларни оммалаштириш, таълим муассасасида йўлга қўйилган ишлар, педагогик жамоа фаолиятига ҳолис баҳо бериш ҳам муҳим. Бу эса, шубҳасиз, педагог ва ўқувчиларни янада фаоллаштириб, замонавий технологиялардан таълим-тарбия жараёнида, шу билан биргаликда шахсий ҳаётда ҳам кенгрок фойдаланишга туртки беради.

Мактаб сайти ички имкониятларини ишга солиш, нафақат таълим муассасаси, балки маҳалла ҳаёти, оилалар турмуш тарзи, худудий ўзига ҳослик ва шу орқали миллий ўзлигимизни дунёга таништишда катта аҳамият касб этади. Қайсидир юртдан интернетга кирган кишининг мактаб сайти орқали мамлакатимизнинг кичик бир шаҳар ёки қишлоғида жойлашган мактаб ҳаётидан бохабар бўлиши, миллий таълим тизимимизга қизиқиб билдириши, унинг ўзига ҳослигидан хайратланиши нафақат ушбу жамоанинг, балки тақдирини шу Ватан билан боғлаган ҳар бир инсоннинг ютуғи, фахри ва ифтихоридир. Бу эса катта масъулият ҳам дегани.

Ғолиб БАҲРОМОВ,
«Ma'rifat» муҳбири

✓ АСАКА-ФАРФОНА МАГИСТРАЛ ЙЎЛИ БЎЙИДА ЗАМОНАВИЙ КИЧИК ШАХАРЧА БУНЁД ЭТИЛДИ. НАМУНАВИЙ ЛОЙИХА АСОСИДА ҚУРИЛГАН УЙЛАР КЎПЧИЛИКНИНГ ХАВАСИНИ КЕЛТИРАЯПТИ.

Массивда 22та замонавий уй кўзга ташланади. Уй сохиблари Улуғбек Исомиддинов раҳбарлигидаги «Камолот ишонч Анд» масъулияти чекланган жамияти қурувчиларининг сифатли иш бажарганидан миннатдор.

— Чекка маҳалламиз мўъжаз шаҳарча мисоли обод бўлди, — дейди олти хонали янги уй сохибаси муаллима Дилноза Аҳмедова. — Қулайликларини айтaversам, адоғи йўқ. Шукрки, замонавий уйда истиқомат қила бошладик. Насиб қилса, ўғлим Азизбекнинг никоҳ тўйини шу ерда ўтказамиз. Бундай уйларга келин тушириш ҳам ярашади.

— Меҳнат қилсангиз, муроду мақсадингизга эришар экансиз, — дея дил сўзларини изҳор этади Асака педагогика коллежи ўқитувчиси Тамираҳон Жураева. — Янги йилни тўрт хонали янги уйимизда кутиб олдик. Кўп йиллардан буён кўркам уйда яшаш эзгу ниятимиз эди. Мамлакатимиз Президентининг қишлоқ жойларда намунавий лойиҳа асосида замонавий уйлар қуришга доир ташаббуси орзуимизнинг рўёбга чиқишига замин бўлди.

Тамираҳон оланинг дил сўзларига кўшниси Гавҳарой Нишоновна ҳам қўшилди:

— Тўрт хонали уйга эга бўлдик, — дейди Гавҳарой Нишоновна. — Табиий газ, ичимлик суви доим муҳайё. Ошхона ҳам кенг, қулай.

Янги йил билан янги кўни-кўшнilar бир-биримизни кутладик. «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили» юртимизга кут-баракат, файз, оилаларимизга бахту саодат, омад олиб келишини тиладик.

Улуғнор, Бўз туманларидаги массивларда ҳам кўпчилик намунавий лойиҳа асосида қурилган кўркам уйларга кўчиб ўтди.

Янги уйлар қаторида савдо, маиший хизмат, тиббий хизмат шахобчалари қурилиши ҳам ниҳоясига етказилмоқда.

О.СИДДИКОВ

✓ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТИ ПРОФЕССОР-ЎҚИТУВЧИЛАРИ ВА ТАЛАБАЛАРИ ЎРТАСИДА ИОРДАНИЯНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ФАКУЛЬТЕТИДА ВА МУХТОР ЭЛЧИНИ ДОКТОР МУВАФФАҚ АЖЛОУНИ ЖАНОБЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВ БЎЛИБ ЎТДИ.

Йиғилишни факультет декани профессор Насимхон Раҳмонов очар экан, элчи жаноблари айни пайтда журналистика факультетининг тадқиқотчиси ҳам эканлигини таъкидлаб ўтди. Элчи ҳозирги пайтда Иордания қироли Абдуллоҳ IIнинг оммавий ахборот воситаларидаги нутқи юзасидан тадқиқот ишлари олиб бораётгани ҳақида тўхталиб, бу мамлакатнинг бугунги кундаги иқтисодий-ижтимоий, сиёсий ҳолати ҳақида сўз юритди. Қолаверса, меҳмон ўз давлати сиёсати, иқтисодий ва ижтимоий ривожланишига оид қатор тадбирлари ҳақида тўхталаркан, буларда Ўзбекистон ва Иордания ўртасидаги илқ муносабатлар ҳам муҳим ўрин тутаётганини таъкидлади.

Савол-жавобларга бой руҳда ўтган тадбир сўнггида доктор Муваффақ Ажлоуни Иордания мамлакатининг тарихига оид журналлар ва турли хилдаги буклетлар совға қилди.

Анвар ҚОБИЛОВ

✓ ЎҚУВЧИЛАРНИ ФАНЛАРГА ҚИЗҚИТИРИШ, ШУНИНГДЕК, ОЛАТГАН БИЛИМЛАРИНИ МУСТАХКАМЛАШ МАҚСАДИДА МАМЛАКАТИМИЗНИНГ БАРЧА ТАЪЛИМ ДАРГОҲЛАРИДА ТУРЛИ ТАДБИРЛАР, ОЧИҚ ДАРСЛАР ВА СУХБАТЛАР ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ АНЪАНА ТУСИНИ ОЛГАН.

Ана шундай тадбирлардан бири пойтахтимизнинг Юнусобод туманидаги 97-мактабда бўлиб ўтди. Унда мазкур муассасанинг бошланғич синф ўқитувчиси Кумри Кўчимова тайёрлаган кўрғазмали куроллар, техник воситалар ёрдамидаги дарслар ва қизиқарли бошқотирмалар ўқувчиларнинг билимларни янада чуқур эгаллашларига имкон яратди. К.Бобоев, Б.Маннонов ва А.Абдухамидова каби 3-синф ўқувчиларининг «Мохир кўлар», «Эртаклар яхшиликка етаклар» каби мавзуларда тайёрлаган қизиқарли маърузалари барчага манзур бўлди.

Обид ЖОНОНОВ

✓ ТОШКЕНТ ИСЛОМ УНИВЕРСИТЕТИДА ТОШКЕНТ ОЛИЙ УМУМҚУШНИ КЎМОНДОНЛИК БИЛИМ ЮРТИ ВАКИЛЛАРИ ИШТИРОКИДА ЎТКАЗИЛГАН УЧРАШУВДА ВАТАНИМИЗ ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРИНИНГ САЛОҲИЯТИГА АЛОҲИДА УРФУ БЕРИЛДИ.

— Ҳозирда университетимизда ҳарбий имтиёз билан ўқишга қабул қилинган 31 нафар талаба таҳсил олмақда, — дейди Тошкент ислом университети ҳарбий бўлим бошлиғи Шомурод Шоумаров. — Ҳарбий қисмда тобланган, иродали, жасур, шижоатли талабалар ўқишда ва жамоат ишларида ҳам пешқадамликни кўлдан бермай келмоқдалар.

Учрашувда билдирилган фикр-мулоҳазалар, намойиш этилган лавҳалар ҳамда қизғин савол-жавоблар ёшларни Ватан хизматидаги камарбасталик руҳида шакллантиришга ундовчи муҳим омиллардан бири бўлди.

Нозирбек МҶМИНОВ,
Тошкент ислом университети талабаси

✓ УРГАНЧ ШАҲРИДАГИ 18-МАКТАБДА ТАРБИЯВИЙ СОАТЛАР, ТУРЛИ ХИЛ АДАБИЙ-БАДИИЙ ТАДБИРЛАР УЮШТИРИЛИБ, УЛАР ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАР БИЛИМИ ВА ҚОБИЛИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШГА ЭЪТИБОР ҚАРАТИЛМОҚДА.

3-«А» синф мактабимизда ташкил қилинган таълим рус тилида олиб бориладиган синф ҳисобланади. Ушбу синфда фанлар ва тадбирлар рус тилида олиб борилса-да, ўқувчилар қалбига миллий анъана ва қадриятларимизни чуқур сиғдиришга ҳаракат қиламиз. Тез-тез миллий урф-одатларимиз акс этган тадбирлар уюштирамиз. Жумладан, ушбу ўқувчиларнинг биринчи чорагида ўтказган «Куз неъматлари» деб номланган адабий-бадиий кечада нафақат ўқувчилар, балки уларнинг ота-оналари ҳам фаол иштирок этишди. Ўқувчиларга заманимизнинг ноз-неъматларга бойлиги, халқимиз дастурхонидан қишин-ёзин меваю полиз маҳсулотлари аримаслиги; уларни исроф қилмаслигимиз лозимлиги тушунтирилди.

Тадбирларнинг танлов шаклида уюштирилиши ўқувчиларнинг иштиёқини оширишга хизмат қилмоқда. Дарслардан сўнг ҳар бир ўқувчи билан алоҳида машғулотлар олиб боришга ҳам ҳаракат қиляпмиз. Яна бир қувонарли ҳол, ўқувчилар орасида шеър, хикоя, эртак ёзадиган ёш ижодкорлар анчагинани ташкил қилади. Уларнинг ижод намуналари синф деворининг газетасида мунтазам бериб борилмоқда. Яқинда «Ватан ҳимоячилари кўни»га бағишлаб ўтказган тадбиримиз ҳам кўпчиликда илиқ таассурот қолдирди.

Марина ҚОДИРОВА,
Урганч шаҳридаги 18-умумтаълим мактаби бошланғич синф ўқитувчиси

✓ ХТВ ТАСАРРУФИДАГИ ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИГА ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН ДАВЛАТ УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИДА «ЙЎЛДА ОҒОХ БЎЛИНГ, ЯХШИЛАР!» ШИОРИ ОСТИДА ТАДБИР ЎТКАЗИЛДИ.

Тадбирда ўқувчилар жамоат транспорт салоҳида, йўл-транспорт ҳодисасига учраганда, метрога кирверишда, эскалаторда, жароҳат белгилари ва аломатлари, биринчи ёрдам шартлари бўйича беллашишди.

Мутлақ ғолиб 6-«Е» синф ўқувчилари бўлди. Тадбирда Мирзо Улуғбек туман ИИБ ходими Зоир Сайдуллаев ҳакамлар ҳайъати аъзоси сифатида иштирок этиб, ўқувчиларни қизиқтирган воқеа, ҳодисалар юзасидан саволларга жавоб берди.

Бу — мактабда Халқ таълими вазирлигининг 2010 йил 16 декабрдаги «Харакат хавфсизлиги ойлигини ташкил этиш ва ўтказиш тўғрисида»ги 280-сонли буйруғи ижросини таъминлаш йўлидаги ишлардан бири бўлди.

Муқаддас ОМОНОВА,
РТМ бош методисти

✓ УРГАНЧ ТУМАН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ БЎЛИМИ ТАСАРРУФИДАГИ УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ ЎРГАНИШ, МАКТАБ ФАОЛИЯТИНИНГ БАРЧА СОҲАЛАРИ БОШҚАРУВИ БЎЙИЧА МЕТОДИК ВА АМАЛИЙ ЁРДАМ БЕРИШ МАҚСАДИДА АМАЛИЙ СЕМИНАР ЎТКАЗИЛДИ.

Куннинг биринчи ярмида мактаб директорлари тумандаги 3-, 17-, 29-, 33-ва 40-мактабларда бўлиб, дарсларни таҳлил қилишди. Сўнгра юқори синф ўқувчиларининг ўзлаштириш ва билим самарадорлигини аниқлаш мақсадида ёзма иш ва тест синовлари олдилар. Мактаб директорлари ва ўринбосарларига меъёрий ҳужжатларнинг юритилиши бўйича аниқланган камчиликлар юзасидан методик тавсиялар берилди. Белги-ланган 5та мактабнинг иш фаолиятини ўрганишга раҳбарлардан ташқари малакали ва тажрибали фан ўқитувчиларининг жалб қилинганлиги кенг кўламли амалий методик ёрдамлар берилишига асос бўлди. Йиғилиш якунида тумандаги мактабларда ўзаро тажриба алмашув ишларини яхшилаш юзасидан қарор қабул қилинди.

Б.ЖУМАНАЗАРОВ,
Урганч тумани халқ таълими бўлими
Методика кабинети мудири

✓ 14 ЯНВАРЬ — ВАТАН ҲИМОЯЧИЛАРИ КУНИ МУНОСАБАТИ БИЛАН МИРЗО УЛУҒБЕК ТУМАНИДАГИ БОЛАЛАР ИЖОДИЁТИ МАРКАЗИ «АЗМАТ ЙИГИТЛАР» КЎРИК-ТАНЛОВИНИ ЎТКАЗИШ ТАШАББУСКОРИ БЎЛДИ.

Беллашув шартлари — саломлашиш, сафда юриш ва ҳарбий руҳдаги қўшиқ қуйлаш, Ўзбекистон Қуролли Кучлари ҳақида экспериментал савол, ҳарбийлар бўш вақтини ўтказиш бўйича 8—9-синф ўқувчиларининг маҳорати синаб кўрилди. Мактаб bosқичида ғолиб деб топилган ўқувчилар туман миқёсидаги кўрик-танловда иштирок этиб, ўз мактаблари шаънини ҳимоя қилдилар. 50, 112, 207, 221, 256-умумтаълим мактаблари ўқувчилари юқори натижа кўрсатишиб, ташкилотчилар — «Камолот» ЁИХ туман бўлими, муҳофаффа кўмаклашувчи «Ватанпарвар» ташкилооти туман кенгаши ҳамда Болалар ижодиёти маркази эътирофига сазовор бўлдилар.

МУХБИРИМИЗ

БАРКАМОЛЛИК АСОСЛАРИ

Rasmiy bo'lim

Ўсиб келаётган ёш авлоднинг жисмонан соғлом камол топиши баркамол шахсни вояга етказишнинг асосий омилidir. Юртимизда болалар спортини ривожлантириш, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзига интилиши ва спортга меҳр-муҳаббатни ошириш йўналишида халқроқ майдонда ҳам эътироф этилиши зарурилик ишлар бажарилмоқда. Бунда, айниқса, қишлоқ жойларда ўқувчи-ёшларни жисмоний тарбия ва спорт билан фаол шугулланишига оммавий жалб этиш, таълим муассасаларида жисмоний тарбия фанининг ўқитилиши самарадорлигини оширишга кенг эътибор қаратилаётгани муваффақиятлар гарови бўлаётир.

Соҳадаги амалий ишларни янада ривожлантириш, ҳукуматимиз томонидан белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида Халқ таълими вазирлиги томонидан

"Спорт ойлари"ни ташкил этиш тўғрисидаги буйруқ қабул қилинди.

Унга кўра, 2011 йилнинг 17 январидан — 17 февралгача халқ таълими тизимидаги таълим муассасаларида спорт иншоотларида, ТИП, марказий ўйингоҳ ва сув ҳавзаларида "Спорт ойлари" ўтказилиши белгиланди.

Шундан келиб чиқиб, таълим муассасаларида "Спорт ойлари"ни ўтказиш тартиби ва ўтказиш жадвали тасдиқланди.

Қорақалпоғистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари, Болалар спортини ривожлантириш жағфармасининг худудий филиаллари ҳамда вазирлик тасарруфидagi тегишли таълим муассасаларига:

"Спорт ойлари"ни ўтказиш жадвалида белгиланган ҳар бир спорт тури бўйича ўтказиладиган мусобақа Низомларини ишлаб чи-

қиб, ўрнатилган тартибда тасдиқлаб, жойларга етказиш;

умумтаълим муассасаларининг барча спорт иншоотларида, ТИП, марказий ўйингоҳ ва сув ҳавзаларида "Спорт ойлари" доирасида ўтказиладиган спорт мусобақалари (профессор-ўқитувчи, ўқувчи ҳамда талабалар ўртасида) ҳамда семинарлар, давра суҳбатларини юқори савияда ташкил этишга доир қатор вазифалар юкланди.

Табиийки, ушбу ойларидаги намуналар тарзда ўтказилиши жойларда спорт билан маълумотлиқ ва ўқитувчиларнинг фаоллигини ошириш баробарида, маълумотларга энди жалб этилаётган ёшларда ҳам рағбат уйғонишига туртки бўлади.

Қуйида "Спорт ойлари"ни ўтказиш тартиби ва "Спорт ойлари"ни ўтказиш жадвали" эътиборингизга ҳавола этилмоқда.

"Спорт ойлари"ни ўтказиш тартиби

1. Умумтаълим мактабларида "Спорт ойлари"ни ўтказишнинг мақсад ва вазифалари:

1.1. Болаларда спортга меҳр уйғотиш, спорт билан шугулланиш, соғлом турмуш тарзига амал қилиш, маънавий ва жисмоний қомилликка интилиш зарурилик тушунчасини шакллантириш, уларни салбий таъсирлардан ҳимоя қилиш, барқарор феъл-атворли, Ватанга меҳр-муҳаббат ва фурур-ифтихор руҳида тарбиялаш борасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш.

1.2. Таълим муассасаларида жисмоний тарбия фанининг ўқитилиши самарадорлигини ошириш, спорт билан мунтазам шугулланувчилар сонини ошириш, мамлакатимизда спортнинг оммавийлигини янада ривожлантириш.

1.3. Жисмоний тарбия фани бўйича илгор, ташаббускор ва ижодкор ўқитувчиларни аниқлаш, улардаги ижодий қобилиятларининг, касбий маҳоратининг рўёбга чиқишига кўмаклашиш ва қўллаб-қувватлаш, рағбатлантириш, илгор тажрибаларни оммалаштириш ва кенг тарғиб этиш, педагогларнинг ижодий фаоллигини янада ошириш.

1.4. Ўқувчиларнинг жисмоний тарбия фани бўйича билим, кўникма ва малакалари самарадорлигини ошириш ҳамда иктидорли ўқувчилар билан ишлашни янада такомиллаштириш.

1.5. Ўқувчи-ёшларнинг жисмонан бақувват, баркамол ва соғлом бўлишига, чиққишига ёрдам бериш.

1.6. Ўқувчиларни ойллик давомида ўтказиладиган спорт мусобақаларига жалб этиш орқали умумтаълим мактабларининг спорт заллари қувватидан тўлиқ ва самарали фойдаланишни янада кенг йўлга қўйиш.

1.7. Мусобақалар ўтказиш орқали спорт соҳасида ўқитувчи-профессорлар ва ўқувчилар маҳоратини намойиш қилиш.

1.8. Дарсдан кейин ўтказиладиган спорт тадбирларининг таълим-тарбия беришдаги аҳамиятини кўрсатиш.

1.9. Болалар спортини ривожлантириш жағфармаси томонидан қуриб фойдаланишига топширилган спорт иншоотлари қувватидан тўлиқ ва самарали фойдаланишни янада ривожлантириш.

1.10. Ўқувчи-ёшларнинг бўш вақтлари мазмунли ўтишини ташкил этиш.

2. "Спорт ойлари"ни ташкил этиш

2.1. "Спорт ойлари"ни ўтказиш юзасидан вилоят халқ таълими бошқармаси, туман халқ таълими бўлими ва таълим муассасаларининг буйруқлари чиқарилади ва чора-тадбирлар режаси тасдиқланади.

2.2. Жисмоний тарбия фанини ўқитишнинг самарадорлигини оширишга қаратилган методик тавсиялар, дарс ишланмалари, тест ва назорат ишлари тўпламлари ишлаб чиқилади ва амалиётга жорий этилади.

2.3. Вилоят, туман миқёсида "Спорт ойлари" бошланишидан олдин ва якунлангандан сўнг ўқувчиларнинг ДТС бўйича ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларининг мониторинги ўтказилади ҳамда таҳлил қилинади.

2.4. Таълим муассасаларида ойллик давомида белгиланган спорт туридан камидан 1 марта очик дарслар ташкил этилади.

2.5. Очик дарс ишланмалари бир ҳафта олдин фан услубий бирлашма йиғилишида кўриб чиқилади. Очик

дарсларнинг ишланмалари билан бир қаторда унинг муаммоси, ўтказишдаги методик кўрсатмалари ишлаб чиқилган бўлиши шарт.

2.6. Таълим муассасаларида дарс жараёнига таъсир этмаган ҳолда ойллик давомида белгиланган спорт тури бўйича ўқувчи-талабалар, ўқитувчи-профессорлар ўртасида мусобақалар ўтказилади. Мусобақа иштирокчилари тиббий кўриқдан ўтган бўлишларига алоҳида эътибор берилади. Мусобақа шартлари ойллик бошланишидан 3 кун олдин эълон қилинади. Шунингдек, мусобақа ўтказиш жойи, муддати, ҳакамлар ҳайъати ва жавабгар шахслар ҳам олдиндан белгиланади.

2.7. "Спорт ойлари"ни ташкил этиладиган ойллик ҳар бир ҳафтадаги тадбирлар маълум бир йўналишга бағишланади:

1—4, 5—9-синфларда

1-ҳафта: барча синфларда мусобақаларга тайёргарлик қўрилади.

2-ҳафта: қизлар ўртасида (ҳар бир синфда) мусобақалар ўтказилади.

3-ҳафта: ўғил болалар ўртасида (ҳар бир синфда) мусобақалар ўтказилади.

4-ҳафта: мактаб биринчилиги ўтказилади. Бунда мактаб бўйича синфлар кесимида голиблар аниқланади.

ДПИ талабалари ўртасида

1-ҳафта: барча курсларда мусобақаларга тайёргарлик қўрилади.

2-ҳафта: қизлар ўртасида (ҳар бир курсда) мусобақалар ўтказилади.

3-ҳафта: ўғил болалар ўртасида (ҳар бир курсда) мусобақалар ўтказилади.

4-ҳафта: институт биринчилиги ўтказилади. Бунда институт бўйича курслар кесимида голиблар аниқланади.

Голибларни тақдирлаш ҳомийлар маблағлари ҳисобидан қопланади.

Ўқитувчи-профессорлар ўртасида

1-ҳафта: 25 ёшгача бўлган ўқитувчи-профессорлар ўртасида мусобақалар ўтказилади.

2-ҳафта: 25-35 ёшдаги ўқитувчи-профессорлар ўртасида мусобақалар ўтказилади.

3-ҳафта: 35 ёшдан катта ёшдаги ўқитувчи-профессорлар ўртасида мусобақалар ўтказилади.

4-ҳафта: муассаса биринчилиги ўтказилади. Бунда профессор-ўқитувчилар ўртасида голиблар аниқланади.

Голибларни тақдирлаш ҳомийлар маблағлари ҳисобидан қопланади.

2.8. Мусобақаларни ташкил этиш "Ёшлик" ЖТСЖ МК худудий кенгаши ва Болалар спортини ривожлантириш жағфармасининг вакиллари ҳамда халқ таълими бўлимининг жисмоний тарбия фани услубчилари томонидан амалга оширилади.

2.9. Мусобақаларни ўтказишга умумий раҳбарлик қилиш таълим муассасалари раҳбарлари зиммасига юклатилади.

2.10. Ойллик давомида мактабларда ташкил этилган спорт тўғрақларининг кўргазмалари чиқишлари, Ўзбекистон спорт ривожига ҳисса қўшиб келаётган танилиқ мураббий ва спортчилар билан учрашувлар, мастер-класслар, янгидан қурилган замонавий спорт

объектларига экскурсиялар ташкил этилади.

2.11. Қорақалпоғистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоятлар халқ таълими бошқармалари, туман (шаҳар) халқ таълими бўлимлари, шунингдек, мактабларнинг Интернетдаги WEB саҳифалари ҳамда оммавий ахборот воситалари орқали "Спорт ойлари" давомида амалга оширилган ишлар юзасидан маълумотлар бериб борилади.

2.12. Ойллик давомида янгидан қурилган, капитал таъмирдан чиқарилган мактаблар базасида етакчи мутахассислар билан ҳамкорликда "Спорт жиҳозларидан самарали фойдаланиш ва уларни сақлаш йўллари" мавзусида ўқувлар ташкил этилади.

2.13. Туманларда жойлашган Болалар спортини ривожлантириш жағфармаси томонидан қуриб фойдаланишига топширилган спорт иншоотларида, марказий ўйингоҳларда "Спорт ойлари" якунига бағишланган семинарлар ўтказилади.

2.15. Багарилган ишлар юзасидан туманлар Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоят "Ёшлик" ЖТСЖ худудий кенгашига 2 кун муддатда, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоят "Ёшлик" ЖТСЖ худудий кенгаши Узбекистон "Ёшлик" ЖТСЖ Марказий кенгаши ташкилий қўмитаси (Ҳ.Рашидов)га 3 кун муддатда ҳисобот (фото-альбом билан биргаликда) топширади.

"Спорт ойлари"ни ўтказиш жадвали

Спорт турлари					Ойлар
1—4-синфларда	5—9-синфларда	Педагог-ҳодимлар ўртасида	Талабалар ўртасида	Профессор-ўқитувчилар	
<i>Мусобақа ўтказиладиган спорт турлари</i>					
Ҳаракатли (миаллий) ўйинлар	Волейбол	Стул тенниси	Баскетбол	Шахмат	Январь—февраль
Узунликка сакраш (оёқни букиш усулида)	Сузиш	Қўл кучи (армрестлинг)	Қўл тўпи	Мини-футбол	Апрель—май

Изоҳ: спорт зали мавжуд бўлмаган таълим муассасаларида мусобақа турларига ички имкониятлардан келиб чиққан ҳолда шахмат-шашка, стол тенниси, қўл кучи (армрестлинг), қисқа масофага югуриш турларини киритиш ёки яқин атрофда жойлашган Болалар спортини ривожлантириш жағфармаси томонидан қуриб фойдаланишига топширилган спорт иншоотлари базасидан фойдаланиш мумкин.

Мусобақаларни ҳафталар кесимида ўтказиш жадвали

1—4 ва 5—9-синфларда				Талабалар ўртасида			
1-ҳафта	2-ҳафта	3-ҳафта	4-ҳафта	1-ҳафта	2-ҳафта	3-ҳафта	4-ҳафта
Мусобақаларга тайёргарлик кўриш	Қизлар ўртасида (ҳар бир синфда)	Ўғил болалар ўртасида (ҳар бир синфда)	Мактаб биринчилиги	Мусобақаларга тайёргарлик кўрилади	Қизлар ўртасида (ҳар бир курсда)	Ўғил болалар ўртасида (ҳар бир курсда)	Институт биринчилиги
Профессор-ўқитувчилар ўртасида							
1-ҳафта	2-ҳафта	3-ҳафта	4-ҳафта				
25 ёшгача бўлган педагог-ҳодимлар ўртасида	25-35 ёшдаги педагог-ҳодимлар ўртасида	35 ёшдан катта педагог-ҳодимлар ўртасида					Мактаб биринчилиги

РАҚАМЛАР ТИЛГА КИРСА

Ўқувчи тасаввурини кенгайтириб, фанга қизиқишини оширади

Математикадан мисол ва матнли масалалар бўйича ўқувчиларга машғулотлар ўртакда ўзига хос жиҳатларга эътибор қаратиш талаб этилади. Зеро, боланинг ёшига кўра фақатгина сонлардан иборат мисолларни ечиш унинг моҳиятини тушунамаслики сабаб тезда зериктириб қўйиши табиий. Нукул матнли масалаларни ишлаш ҳам болаларга қийинчилик туғдириши мумкин. Шунинг учун ҳам умумтаълим мактаблари математика дарсликларидан мисол ва масалалар ўзига хос тизимда навбатма-навбат берилиши тартибга солинган. Шу боис муаллим, айниқса, бошланғич синф ўқитувчилари математика сабоқларида амалларни ёки тенгемаларни ечишда рақамларни «жонлантириши», уларга мисол келувчи амалий масалаларни тузишга ўқувчиларнинг эътиборини тортиши кутилган самарани беради.

Баъзи масалаларни саҳна кўриниши, ўйин тарзида ифодаласа ҳам бўлади. Жумладан, 1-мисол. 640-(150+240) ифоданинг соф қийматини топинг. Ўқувчи «Бу мисол қаердан пайдо бўлиб қолди, нега мен уни ҳисоблашим керак, бу менга нимани ўргатади, ҳаётда шундай мисоллар учрайдими ўзи?» деган саволларни беришга ҳақли. Бундай ҳолларда муаллим шунга ўхшаш мисолларни ўқувчи тезда идрок қиладиган шароитга «кўнқиши» керак. Кел-

тирилган мисолга шундай «маъно» бериш мумкин:

1) Мактабга 640та китоб олиб келинди. 4-синфларга 150та, 5-синфларга 240та китоб берилди. Нечта китоб қолди?

2) Хусусий тадбиркор ўзига ажратилган экин майдонидан 640 тонна картошка ҳосили олди. 1-кунни 150 тонна, 2-кунни эса 240 тонна картошка бозорга сотувга чиқарилди. Нечта тонна картошка қолди?

3) Аҳмаднинг 640 сўм пули бор эди. У 150 сўмга музқаймоқ, 240 сўмга дафтар олди. Аҳмаднинг неча сўм пули қолди?

Бу мисолларга яна жуда кўп мазмун бериш мумкин, албатта. Ўқувчининг абстракт сонли ифодага мазмун беришига эришинг, азиз муаллим! Синфдаги ҳар бир бола берилган мисолга мисол биттадан масала «тўқишга» ўргатилса, ўқувчи математиканинг ҳаёт билан боғлиқлигини, ундан ҳар кунни фойдаланаётганини, унинг зарурлигини ҳис қилади.

2-мисол. 70000-(12х500+8х475+30х1900) ифоданинг сон кўпайтмасини топинг.

Бу мисолни ўқувчи шундай ҳам ифодалайди, аммо мисол «жонлантирилса», у ўқувчи миясига тезроқ сингади, бундай мисоллар «ҳаводан олинмагани», балки амалиётда, ҳаётда учраши мумкинлигига бола ишонч ҳосил қилади. Дарс ўтиш жараёнида мана шу жиҳат ниҳоятда муҳим, диққатга сазовордир. Бу мисол орқали, шун-

дай маъно ифода этиш мумкин.

Мураббо тайёрлаш учун Ҳалима хола 1 килограми 500 сўмдан баҳоланган 12 кг. қулупнай, 1 килограмм 475 сўмдан 8 кг. олча, 1 килограмми 1900 сўмдан 30 кг. шакар сотиб олди. У жами харид учун неча сўм тўлаган? Мураббо учун ажратилган 70000 сўмдан неча сўм ортиб қолди?

3-мисол 3х15+2х13 ифодага олиб келувчи масала тузинг.

Бу ифодага олиб келувчи масалалар таллайгина. Таҳрибамиздан маълумки, ўқувчилар куйидаги масалаларни тақриф этишган.

1) Али велосипедда соатига 15 км. тезлик билан 3 соат, соатига 13 км. тезлик билан 2 соат йўл босди. У жами неча километр йўл ўтти?

2) Юкни ташиш учун 15 тонна юк кўтара оладиган 3та, 13 тонна юк кўтара оладиган 2та машина жалб қилинди. Жами юк неча тонна?

4-мисол. 31*28+28*29 сонли ифодага қандай маъно бериш мумкин? Ўқувчиларнинг жавобларидан ва улар билан суҳбатидан намуналар келтирайлик.

1-ўқувчи: — Бу мисолни ҳисоблаш учун умумий кўпайтирувчи 28ни қавсдан ташқарига чиқарамиз, шунда қавс ичидаги йиғинди 60га тенг бўлади. 28 ни 60га кўпайтириб, 1680 натижани оламиз.

2-ўқувчи: — Ўртоғим Валининг жавоби жуда тўғри, аммо у соф математик жавоб. Бу мисолнинг амалий аҳамиятини шундай деб биламан:

Тўғри тўртбурчак шаклида бўлган икки-тала ҳовли ёнма-ён жойлашган. Уларнинг эни бир хил — 28 метр. Бирининг бўйи 31 метр, иккинчисининг бўйи 29 метр. Кўпайтмалар дала ҳовли юзларини, йиғинди эса жами юзани билдиради. Юзани қандай ҳисоблашни Вали айтиб берди.

3-ўқувчи: — 28 гектар 1-даланинг ҳар бир гектарида 31 центнердан, худди шундай катталиқдаги 2-даланинг ҳар бир гектарида 29 центнердан пахта ҳосили олинди. Иккала даладан жами неча центнер ҳосил олинган?

Муаллим: — Жавобларингиз, мулоҳазаларингиз тўғри, азиз болажонлар! Иккита соннинг кўпайтмасига турли маъно бериш мумкин.

Ўқувчи: — Устоз, учта соннинг кўпайтмасига ҳам бирор маъно бериш мумкинми?

Муаллим: — Ҳа, албатта. Масалан, 8,5,3 ифода нимани аниқлатади?

Ўқувчи: — Бу бизнинг синфимизнинг ўлчамлари-ку: 8 метр бўйи, 5 метр эни, 3 метр баландлиги. Аввалги дарсда ўлчагандик!..

Муаллим: — Баракалла!

Сонли ифодаларни ҳисоблашга оид машқларга «жон кiritиб» ишланса, дарс қизиқарли ўтади, ўқувчилар бундай дарсларда фаол қатнашадилар.

Мирфозил МИРЗААХМЕДОВ, Республикада хизмат кўрсатган халқ таълими ходими

Ривоят. Ўтмишда бир донишманд шахарга тушиб, дўкондан бугдой сотиб олибди ва уни хумдонга солиб қишлоғига қайтибди. Ўз уйига етиб келиб, хумдонни бўшатаётса, бугдойга қўшилиб, миттигана чумоли ҳам тушибди. Бегона жойга келиб қолганидан бўлса керак, шўрлик у ёқдан бу ёққа нажот излаб югурармиш. Уй эгаси бегозта, чумолини иссиқ жойидан кўзгаб қўйгани учун ўзини гуноҳкор ҳисоблаб, эртаси куни «меҳмон»ни яна хумдонга солиб, бугдой харид қилган дўконга йўл олибди. Манзилга эсон-омон етган, хумдондан чумолини чиқариб, ўрмалаб юрган шериклари ёнига қўшибди. Сотувчи хайрон эмиш...

— Таажжубланманг, биродарим. Китобларда кўп ўқиганман. Чумолига ҳам озор бермаслик керак, ахир уларнинг ҳам жони ўзига ширинда. Агар унга шикаст етказсам, гуноҳларим сони биттага кўпаярди, мен шуни истамдим. Алқисса, одамлар тугул чумолини ҳам беҳаловат қилмаган бу донишманд диёнатли киши бўлган.

Ўзбек халқи — серхислат, серфазилат. Унинг шiori — халоллик, меҳнатсеварлик, меҳнат қилиб яшаш бобида ҳеч қайси миллат ўзбекдан ўзим кета олмайди. Камтарлик, фидойилик, ҳушмуомалалик, илмпарварлик, тадбиркорлик, болажонлик, бағрикенглик, меҳмондўстлик, сабр-қаноат, саховат тушунчаси бўйича миллатдошларимизнинг ҳар бири ўзига хос фикр айта олади, айни пайтда улар ўз турмуш тарзларига ана шу фазилатларни сингдирганлар. Қон-қонимизга, жон-жонимизга сингиб кетган ана шу хислатларни фарзандларимизга ўлашишдек эзгу мақсад ҳар биримизнинг кўнглимизда мудом барҳаёт. Аждодларимиздан бизга мерос бўлиб келаятган эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амалнинг замирига ҳам аслида ана шу тушунчалар юклангани ҳақиқатдир.

Сиз азиз муштарийлар ҳукмига йил давомида ҳавола этмоқчи бўлган «Xislat» ружини остидаги мақолаларимизда ўзбек халқининг энг улуг ва энг азиз фазилатлари таърифини, уларни бола қалби ва онгига сингдириш борасида фикр-мулоҳазаларни бериб боришни ният қилдик. Илк мавзу «диёнат» тушунчасига бағишланади ва бу бежиз эмаски, ана шу сўзда тўлиқ ва муфассал маъно жалланган, таъбир жоиз бўлса, барча ижобий хислатлар ана шу сўзининг қат-қатига яширинган.

«Маънавий хусусият, гуноҳ қилмаслик, савоб ишларни амалга ошириш, имон-эътиқодли, софдил ва мард бўлиш, қонун-қондаларга қатъий риоя этиш, такводорлик, виждон, инсоф каби фазилатларни ўзида мужассамлаштирган тушунча. Диёнатли одам ҳаромдан ҳазар қилади, бирининг зарарига иш қилмайди, ҳамиятли, номусли, ориятли, тўғрисиўз, ҳақгўй бўлади. Ватанпарварлик, халқпарварлик, фидойилик каби фазилатлар ҳам «диёнат» тушунчасининг асосий жиҳатларини ифода этади».

(«Маънавият». Асосий тушунчалар лугати. 137-бет. Фафур Фулом номидagi НМИУ, 2009 й).

АНГЛАТИШ

Олмазор туманидаги 233-мактабгача таълим муассасаси тарбиячиси Азиза Ҳакимова «Менинг дўстим» мавзусидаги тарбиявий машғулотини бошлади:

— Болалигимда, яъни худди сиздай давримда менинг Шаҳноза исмли дўстим бор эди. У билан аввал бочгада, кейинчалик мактабда ҳам бирга ўқидик, дўстлашдик. Ҳозир университетда бирга ўқиямиз. Бир-биримизни жуда ҳурмат қиламиз, тез-тез учрашиб ёки бўлмаса телефонда гаплашиб тураемиз. Оилавий борди-келдимиз ҳам бор. Болажонлар, сизнинг ҳам дўстингиз борми?

Тарбияланувчилар галла-галдан ўз дўстлари ҳақида сўзлашадиган, унга болаларча таъриф беришадиган. Тарбиячи беш дақиқалик психологик тренинг эълон қилади. Бунга кўра, болалар «Дўстлик» деганда нимани тушундингиз? саволига жавоб беришлари лозим эди.

— Дўстлар бир-бирини яхши кўриши лозим.
— Нарсаларини дўстидан қизганмаслиги керак.
— Уни хафа қилмаслик зарур.
— Яқин ўртоқлар бир-бирининг хатосини кечиришади.

— Жудаям яхши, болажонлар. Демак, дўстлар бир-бирини ҳурмат қилиши, алдамаслиги, хиёнат қилмаслиги, доимо бири иккинчисидан хабардор бўлиб туриши лозим экан. Энди, асалтойларим, олдингиздаги қоғозчага дўстингизнинг расмини чизинг.

Орадан ҳаял вақт ўтиб, парталарда 15 хил дўстнинг қиёфаси пайдо бўлди. Тарбиячи уларни йиғиб олиш жараёнида ҳар биланга таъриф бериб, тарбияланувчиларни навбат билан рағбатлантирад-

НАВБАТДАГИ БОСҚИЧГА ТАЙЁРГАРИК

Зомин туманидаги фан олимпиадаларининг II bosqich bellashuvlari 60-va 30-umumiy urta taъlim maktablarida b'libi o'tdi.

I bosqich fан oлимпиадаларидан тундаги мавжуд 75та мактабнинг 7 мин нафардан ортқ ўқувчиси иштирок этди. Бунда яхши кўрсаткичларга эришган 1000 нафарга яқин ўқувчи II bosqich sinovlarida иштирок этиш имконига эга бўлди.

150 нафар энг илғор ва таърибли педагог танлов асосида ҳақаман ҳайъати аъзолигига танлаб олинди. Бу ҳар бир фан бўйича ўқувчиларнинг билим ва кўникмаларини холисона баҳолаш, иқтидорли ва истеъдодли ёшларни танлаб

олишга замин яратди.

Мактаб таълими-ни ривожлантиришга давлатимиз томонидан кўрсатилган ётган гамхўрликлар таълим мазмуни ва самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Шу боисдан ҳам ўқувчи ёшлар фан олимпиадасида амалий лаборатория машғулотларини бажаришда қийинчиликка дуч келмадилар. Кўплаб ўқувчиларнинг бундай синовларда юқори балл олганлигининг ҳам босиси шунда. Беллашув якунларига кўра, 17та фан бўйича 76 баллдан юқори натижани кўлга киритган 45 нафар ўқувчи фан олимпиадасининг III bosqichida қатнашиш ҳуқуқини кўлга киритди.

А.СОДИКОВ

Jarayon

Билимлар синови бўлган умумтаълим фанлари олимпиадасининг 2-bosqichi

Қорақалпоғистон Республикасида ҳам бўлиб ўтди. Олимпиадада қатнашган 5256 нафар ўқувчи жами 21та фан кесимида ёзма иш, тест, оғзаки ҳамда амалий топшириқларни бажариб, йиллар давомида тўплаган билимларини синовдан ўтказдилар. Улардан 527 нафари голибликни кўлга киритди.

— Олимпиаданинг намунали ўтиши учун катта тайёргарлик қўрилди, — дейди Республика ўқув-методика маркази раҳбари Кенесбой Сейдуллаев.

Шаҳар ва туман босқичида голиб бўлган барча ўқувчилар 25-30 март ораллигида ўтказиладиган Қорақалпоғистон Республикаси босқичига йўлланма олди.

Азамат ПИРНИЯЗОВ, «Ma'rifat» муҳбири

ди. Машгулотнинг сўнги босқичи — жуфтликдаги дўстлар қўл ушлашиб, бир-бирига энг самимий тилакларини изхор этишлари зарур:

- Мен сизга саломатлик тилайман!
- Яхшилик сизга ёр бўлсин!
- Келажақда яхши инсон бўлишингизни истайман!

Болалар жой-жойига ўтиришади. Машгулот уларга ҳар томонлама маъқул келганлиги юзларидаги мамнунликдан сезилиб турарди.

Зухра Файзиёва, Тошкент шаҳар педагогларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти «Мақтабгача, бошланғич ва махсус таълим» кафедраси доценти:

— Бундай машгулотлар одатда тайёрлов гуруҳида ўтказилади. Болага нима яхши, нима ёмонлиги дастлабки даврдан бошлаб ўқитилса, таълимнинг кейинги босқичларида у айнан шу тушунчаларни чуқурроқ идрок қилишга ўрганади. Богчага қатнай бошлаган болага «Ассалому алайкум», «Хайр», «Кечирасиз», «Раҳмат», «Марҳамат» каби кундалик нутқимизда учрайдиган оддий сўзлар ўргатилади. Бу билан хушмуомалалик сари қадам қўйилади. Урта гуруҳ — 4-5 ёшлик даврида тарбияланувчига кун мобайнида тўғри хатти-ҳаракатлар — овқатни тўқмасдан (тозалик), иштаҳа билан шошмасдан (сабр-қаноат) ейиш, шеригининг луқмасига кўз олайтирмаслик (бировнинг ҳақиқа хиянат қилмаслик) ўқитилади. Бундан ташқари, ўзидан катталарга ҳурматда, кичикларга иззатда бўлиш, ёлгон гапирмаслик, богча мулкни асраб-авайлаш ва бошқа инсо-

даги панду насиҳатлар ҳам, ота-онаси билан учрашиш ҳам, дўк-пўписа ҳам иш бермаяпти. Боласи тушмагур синф раҳбари билан ўзи ўртасида вужудга келган зиддиятни ҳазм қилолмаётган кўринади...

...Худди шундай бўлиб чиқди. Муаллима боланинг уйига бориб, ота-онасига воқеа тафсилотини гапириб бергач, барчаси ойдинлашди. Қийин-қистовга олинганидан сўнг Равшан қайсидир институтда ўқийдиган қариндошларидан бирини гўёки туман халқ таълими бўлимининг вакили бўлиб гаплашишга кўндирганини, у эса муаллиманинг шаънига бўҳтон гаплар ағдарганини гапириб беришга мажбур бўлди.

Вазира опа ўша йигитни топиб, гаплашишга қарор қилди. Гарчанд дили оғриган бўлса ҳам, ундан «ў» олмоқчи бўлган ўқувчисини тушунишга уринди. Бола-да, ақли калталиқ қилган, телефонда ўқитувчининг шаънига тўхмат ёғдирсақ, уни жазолашади, ишдан бўшатилса, деб ўйлаган. Асл ҳақиқат аён бўлиб, «ўйин»лари фош бўлиши уларнинг хаёлига ҳам келмаган. Майли, вақти келиб, шу боланинг ҳам кўзи очилиб қолар.

— Яхши иш қилмабсан, болам. Институтда ўқир экансан. Равшан сени шу ишга бошлаган бўлса ҳам сен рад этишинг керак эди, ахир, ундан катта экансан. Узинг ўйла, аёл киши бўла туриб, ўғил болага қўл кўтараманми? Арматуранг нимаси, ҳаттоки чизиг билан ҳам болани уришга ҳаққимиз йўқ. Ҳозир ана шу қилигинг учун жинояти ҳаққимизга тортилишинг мумкин, бировнинг шаънига тўхмат уюштириш жиноят ҳисобланади, болам.

ДИЁНАТ

(Биринчи мақола)

ний сифатлар тушунтирилади. Кейинчалик 6-7 ёш даврида болалар билан муайян мавзу бўйича машгулот олиб боришинг аҳамияти катта. Нутқ ўстириш, математика, аппликация, мусиқа, жисмоний тарбия, тасвирий санъат машгулотлари негизда нафақат миллий ва умуминсоний қадриятлар, балки халқимиз турмуш тарзида қадим-қадимдан ижобий баҳоланган, қадрланган хислатлар турли усулларда бола онгига сингдирилади.

«Учинчи мингйилликнинг боласи» давлат дастурида тўртта йирк йўналиш ишлаб чиқилган. Булар — **жисмоний ривожланиш, ўз-ўзига хизмат ва гигиена, ижтимоий-ҳиссий ривожланиш, нутқ ўстириш, саводга тайёрлаш, билиш жараёни, атроф-олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш, уни ағлаш** каби йўналишлардир. МТМларда ёши ва психофизиологик хусусиятига кўра, бола ҳаётининг илк даврида инсоний хислатларимиз ва қадриятларимизни унга оддий, элементар усуллардан фойдаланган ҳолда сингдирилмоқда. Богчага қамраб олинмаган болалар эса ота-онаси, буви-буvasи, амма, хола, тоға, амакилари таъсирида улғаяди, улардан ибрат олади. Болалиқда ўғил-қизларимиз энг мўрт ва нозик даврни бошдан кечиришади. Энг муҳими, пойдөворни тўғри қўя олсак, у кейинги босқичда қоқилмайди, комил шахс даражасига эришади.

КЕЧИРИЛГАН ГУНОХ

— Бу қандай шармандалиқ! Тўхмат қилишдан уялишмадимми? Арматура билан урганмишман, ҳеч ақлга сизгайдиган иш, — Вазира опа шундай дея директорнинг кабинетидан мулзам бўлиб чиқди.

— Ўзингизни босинг, Вазира опа, ахир, бу ёлгон-ку, ҳақиқат ойдинлашиб қолар, асабийлашманг, — деб таскин-тасалли берган мактаб раҳбарининг гапи билан ҳам опанинг кўнгли ёришмади.

Синф раҳбари сифатида Вазира Обилова Шайхонтоҳур туманидаги 41-мактаб ўқитувчилари орасида обрў-эътиборли, тажрибали, деб тан олинганлиги боис, қутилмаган ҳолат — туман халқ таълими бўлимидан кимдир қўнғироқ қилиб, ўқитувчилардан бири ўқувчи Равшаннинг бошига арматура билан урганлиги ҳақидаги нохуш хабар таълим даргоҳи раҳбариятини ҳам шошириб қўйди. Телефондаги кишининг ўзини таништирмасдан гўшақни «тақ» этказиб қўйишдан бунч ўч» олиш ниятида қилинган маълум. 11-синф ўқувчилари орасида текканга тегиб, тегмаганга кесак отадиган, безорилиқда отнинг қаққасидек танилган ўқувчи Равшани тўғри йўлга соламан деб, Вазира опа ҳам тўғриси, чарчади. 5-синфдан бери шу ахвол, бола ижобий томонга заррача ҳам ўзгаргани йўқ. Тарбиявий соат-

— Кечиринг, Вазира опа, милицияга хабар бериб юрманг, хато ўйлабмиз. Бунақа иш бери бўп қолди-да, узи!

Вазира опа индамади. Ўз феъл-атворида қаттиққўллик ва мулоиймликини мужассамлаштириганидан бўлса керак, арқонни бўш ҳам, қаттиқ ҳам тортмади, оралиқ масофани сақлади. Болақарлар айб-ларига иқдор бўлиб турибди-ку, Вазира опага шунинг ўзи кифоя. Ахир, шулар ҳам кимларнингдир нурийдиса, ёшлиқда қилган хатоларини эслаб, кейинчалик ўзлари ҳам афсусланиб юришади.

...Орадан анча йиллар ўтди, бошқа ўқувчиларининг «туширган қову»ларини унутса ҳам, Вазира опа Равшан билан ўзи ўртасида юзага келган келиш-мовчиликларни вақти-вақти билан кўнглидан ўтказиб қўярди. Шундан бери бу ўқувчисини кўрмайди ҳам, ҳозир қаредда, нима қилаётган экан, оилали, болачақали бўлиб кетганмикин?

Вақт алламаҳал бўлишига қарамай, кўчада шовқин тинган эмас. Машиналар гизиллаб ўтиб турибди. Вазира опа келини билан қариндошларининг тўйидан қайтаётган эди. «Гулобод» маҳалласи яқинидан ўтадиган микроавтобусга қўл кўтаришди. Рулда барвастига йигит, ичкарида йўловчилар кўп эмас, улардан ташқари тўрт одам. Уч-тўрт бекат йилгарилагач, юзи жуда таниш ҳайдовчи шундай деб қолди:

— Вазира опа, сиз тушманг, уйингизгача олиб бориб қўяман. Бошқалардан узр сўрайман. У ёғига ўзинглар амаллаб етиб оларсиз!

Опа ҳайрон бўлди, машина ўз йўналишини нега ўзгартирди, бирорта ўқувчиси шекилли, сира эслолмади, бошқа йўловчиларнинг ора йўлда тушиб қолганига ўзини айбли сезди.

— Вой, унақа қилманг, болам. Биз ярим бекат нарида тушсак ҳам етиб оламиз, кимлигингизни бил-лолмадим.

— Мен ўқувчингиз Равшан бўламан, эсладингизми? Сизни роса овра қилганман. Кўп хатоликлар ўтган экан мендан, устоз. Шуларнинг ҳаммасини кечирган юрагингизга қойилман. Қандай қилсам, синф раҳбаримнинг олдидаги айбимни енгиллатаман, деб кўп ўйлайман. Яхши ўқимганим учун афсусланаман...

— Ана шу фикрни ўйлаганингиз — айбингизни тўғрилаганингиз, болам. Қолаверса, шофёрлик савобли касб, қанчадан-қанча одамларнинг узоғини яқин, оғирини енгил қиласиз. Омон бўлинг, йўлингиз бехатар бўлсин, раҳмат, — Вазира опа собиқ ўқувчисини ўша пайтлардагидек сенлаб гапиришдан истиҳоло қилди ва унга йўл ҳақини ҳазти.

— Йўқ-йўқ, устоз, бунақаси кетмайди! — Равшан пулни олмади.

Диққат, yangi rukn:

«Xislat»

— Бу йўл ҳақи, болам, — Вазира опа пулни ҳайдовчининг ёнидаги ўриндиққа ташлаган эди, Равшан кескин рад этиб, опага қайтарди. «Майли, унда Оллоҳ рози бўлсин!», дея Вазира опа дуога қўл очди.

Муаллима келини билан кўп қаватли уй томон одимлади, микроавтобус эса ортига қайтди.

ЎХШАШ ФИКРЛАР

Абдухалил Маврулов, тарих фанлари доктори, профессор:

— «Диёнат» — виждон, инсоф, ор-номус, ҳалоллик каби миллий қадриятларимиз ана шу сўзининг мазмун-моҳиятини, қаймоғию магзини ҳосил қилади.

Виждонли, иймон-эътиқодли киши ёмонликдан, соxtakorликдан, лаганбардорликдан, такаббуриликдан, манманликдан, бировнинг дилига озор беришдан қўрқади, унинг ўз «мен»ини қуюшқондан чикармайдиган чегараси бор. Жамият қонуничилиғини, миллий урф-одатларни, умуминсоний қадриятларни ҳурмат қиладиганлар ҳам, ўз оиласида барқарор муҳитни шакллантирганлар ҳам ана шу тоифага мансубдир. У ўзгаларга яхшилик қилиб, бундан руҳий лаззат олади, балча яқин инсонларига эзгулик уруғини сочишдан манфаат излайди.

Ортиқали Қозоқов, Ўзбекистон санъат арбоби:

— Инсоннинг вужудида бир-бирига зид икки куч олишади, бири яхшилик, бири ёмонлик. Яшаш муҳити, олган тарбиясига кўра, у ана шу кучлардан биттасига ён босади. Ижодкор сифатида яхшиликнинг боқийлиги, ўвузлиқнинг устидан галаба қозониши ҳақида кўп ўйлайман. «Диёнат» мавзусидаги туркум картиналарим — «Хаёт чигирини», «Вақт фалсафаси», «Тегирмон»да эзгуликнинг ҳамиша боқийлиғини тасвирлаганман. Айни пайтда ҳаёт чигиринидан ўтолмай, вақт фалсафасига таслим бўлган ҳолатлар тегирмон тошида майдаланиб, тупроқ билан қоришиб, йўқликка сингади. Диёнат сўзини қисқа ифодада бўлмайди. Усиз тараққиёт йўқ, усиз жамият инқирозга учрайди, усиз биз гумуроҳга айланамиз. Дунёни гўзаллик кутқаради, дейдилар, аслида диёнат гўзалликдан устунроқ туради.

Ўткир Ҳошимов, Ўзбекистон халқ ёзувчиси:

— Бадиий адабиётда ижобий образ тушунчаси бор. У ён-атрофидаги нопук одамлар билан олишади, виждонсизликка дуч келганда, изтироб чекади. Адиб асардаги ўзга образлар билан уни муносабатга киритиш жараёнида бу қаҳрамон сиймосида иймон-эътиқодли кишиларнинг типик вакили қиёфасини яратади. «Оқ булут, оппоқ булут» тўпламига киритилган «Янга» ҳикояси китобхонларга фавқуллод ечим билан ёқиб тушганини учрашувларда эшитганман. Янга ва қайн йигит орасидаги ўзаро муносабат орқали диёнатли бир аёл ўқувчи кўз ўнгига гавдаланади. Янга қайн йигит Акмалниқига рўзгорининг кам-кўсти учун эмас, балки қайнонасининг маърақаси учун (шунда ҳам етмаган жойига) ҳадди сибиг пул сўраб келган бўлади-ю, Акмалнинг уйда эмаслиги хотини Клара учун айни муддао бўлиб, уни қуруқ жўнатади. Ҳикоя охирида Акмал ақасиникига боради ва янгисидан «Биласиз, индинга оймим вафот этган қўнларига ўн йил тўлади. Шунга узоқ-яқин қариндошлари чакирмоқчиди. Озрок етмай туровди...» деган гапни эшитишда-ю, ҳайкалдек қотиб қолади. Аслида она вафот этган кунни келинлардан кўра фарзандлар кўпроқ ёдга олиши фарзидир. Янга тимсолида мен ўзбек аёлларидаги меҳр-оқибатни, инсоф-диёнатни кўрсатмоқчи бўлганман. Бундай образлар маълум маънода китобхонни яхшиликка, йўл қўяётган хатоликларини тўзатишга ундайди. Ёзувчи ўз мақсадига эришади, қанчонки, ёлгон асар китобхонга манзур бўлса, унинг хотирасида қолса, асар қаҳрамонларига ўхшаши орзу қилса.

Хулоса. Кимнингдир сизга қилган яхшилигини унутмаганмисиз, аксинча ўзингизнинг бошқага кўрсатган муруватингизни миннат қилмаганмисиз? Отангизнинг, онангизнинг дуосини олганмисиз? Мушкул вазиятга тушиб қолган инсонга ҳеч бўлмаганда руҳий далда берганлардан биримисиз? Билиб-билмай қилган гуноҳингиз учун руҳан эзилиб, эртаси куни савоб ишни қилишга имконият ахтардингизми? Кимдандир қандайдир совға олиб, қарздорлик ҳисси билан бунни қайтариш ҳақида ўйладингизми? Шифохонада ётган қадрдонингиздан хабар олдингизми? Омонатга хиянат қилмаганмисиз?

Саволларнинг адоати йўқ, биридан сўнг иккинчисини кўндаланг, диёнатли инсон уларнинг ҳар бирига ижобий жавоб топа олади.

Хулкар ТҮЙМАНОВА,
«Ma'rifat» муҳбири

Умумтаълим фанлари бўйича ўқувчилар билимлари синовларининг баҳолаш мезонлари

(Давоми. Боши газетанинг ўтган сонларида.)

ГЕОГРАФИЯ

География фанидан Республика билимлар синови умумтаълим мактабларининг 6—9-синфларида биринчи босқич — таълим муассасида, иккинчи босқич — туманда, учинчи босқич — вилоятда, тўртинчи босқич — Республикада ўтказилади. Билимлар синовининг биринчи, иккинчи босқичлари ёзма иш, учинчи, тўртинчи босқичи ёзма иш ва суҳбат шаклида ўтказилади.

Биринчи, иккинчи босқичларда ўқувчиларга бтадан ёзма иш топшириги берилади.

Топширқларни бажариш учун 2 соат (120 дақиқа) вақт ажратилади. Ҳар бир тўғри ёчилган топширқ 20 балл билан баҳоланади, жами 100 бални ташкил этади.

Учинчи ва тўртинчи босқичда ўқувчиларга 5та ёзма иш топшириги ва 2та оғзаки суҳбат мавзуси берилади. Ҳар бир тўғри бажарилган топширқ 16 балл билан баҳоланади, жами 80 балл. Оғзаки суҳбатларнинг ҳар бири 10 балдан баҳоланади. Жами 20 балл.

Ёзма иш топширқларини бажаришга 100 дақиқа вақт ажратилади. Оғзаки топширқларни бажариш учун 20 дақиқа вақт ажратилади.

Биринчи ва иккинчи босқичда ёзма ишлар куйидаги мезон асосида баҳоланади:

Т.р	Баҳолаш мезони	Балл
1	Ўқувчи томонидан ҳар бир топширқ хатосиз, мантуқан тўғри ифодаланган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда илмий хатolikларга йўл қўйилмасдан, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилган бўлса	20
2	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилмаган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга қисман йўл қўйилган, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар баён этилган бўлса	18
3	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилмаган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар баён этилган бўлса	16
4	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга қисман йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилиниб, мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	14
5	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар нотўғри таҳлил қилиниб, мантуқий фикрлар баён этилмаган бўлса	12
6	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилинмаган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	10
7	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда кўплаб хатolikларга йўл қўйиб, топширқлар таҳлил қилинмаган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	8
8	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда кўплаб илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъноси очиб берилмаган бўлса	6
9	Ўқувчи томонидан географик атамаларнинг луғавий маъноси очиб беришда кўплаб илмий ва жуъзий хатolikларга йўл қўйилган бўлса	4
10	Ўқувчи томонидан топширқлар, географик атамалар ёзилган, ammo уларнинг луғавий маъносини очиб бера олмаган бўлса	2
11	Ўқувчи томонидан ҳеч қандай топширқ бажарилмаган бўлса	0

Ёзма иш учун намуналар:

6-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топширқлар тузилади.

Жумладан:
1. Йиллик ёғин миқдори 300 мм., буғланиш 1000 мм. га тенг бўлса, намлик коэффицентини аниқланг.
2. Агар 3000 км. масофа глобусда 3 см.га тенг бўлса, ушбу глобуснинг масштабини аниқланг.

3. Куйидаги жадвалга Дунё океанлари тўғрисида маълумот бериш.

Т.р	Океанлар номи	Кенгликлар буйича сувнинг ўртача шўрлиги, фоиз	Сувнинг ўртача ҳарорати (°С)	Океанларга тегишли денгизлар сони
1				
2				
3				

4. Куйидаги сонли масштабларни номли масштаблар билан ифодаланган ва ёзинг.

1) 1: 5 000 000 2) 1: 100 000 3) 1: 350 000 000

5. Куйидаги географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини ёзинг:

— изобара;
— рулеф;
— рельеф.

7-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5—6-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топширқлар тузилади.

Жумладан:

1. Тропосферада ҳаро ҳарорати ўртача ҳар километр баландликда 6°С пасаяди. Шуни ҳисобга олиб, Алмати, Тошкент ва Ашгабад шаҳарларида Ер юзасидаги ҳарорат +22°С, +24°С ва +26°С бўлса, бу шаҳарлардан 4 км. баландликдаги ҳаво ҳароратини ҳисобланг.

2. "Урта Осиё фойдали қазилмалари" жадвалини тўлдиринг.

Фойдали қазилмалар	Қаердан қазиб олинади
Олтин	.....
Табиий газ	.....
Кўнғир ва тошкўмир	.....
Ош тузи	.....
Мис	.....

3. Сиз мактабга 315° азимут билан борган бўлсангиз, уйга қайси йўналишда қайтасиз? Озиқ-овқат дўконига 190° азимут билан борган бўлсангиз-чи?

4. Куйидаги номли масштабларни сонли масштаблар билан ифодаланган ва ёзинг.

а) 1 см.да 20 км.
б) 1 см.да 350 км.
в) 1 см.да 1000 км.
д) 1 см.да 1300 км.

5. Куйидаги географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини ёзинг.
— харита;
— изотерма;
— азимут.

8-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5-, 6-, 7-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топширқлар тузилади.

Жумладан:

1. 6 кг. кўнғир кўмир неча шартли ёқилгига тенг иссиқлик беради? Ҳисоблаб чиқаринг.

2. "Ўзбекистон фойдали қазилмалари" жадвалини тўлдиринг.

Фойдали қазилмалар	Қаердан қазиб олинади? (қон номлари)
Олтин	.....
Табиий газ	.....
Кўнғир ва тошкўмир	.....
Ош тузи	.....
Вольфрам	.....
Фосфорит	.....
Мис	.....
Графит	.....
Мармар	.....
Кўрғошин	.....

3. Республикамининг ёқилги санютига тавсиф бериш.

4. Ер шарининг куруқлик ва океанлар майдонини фоизларда ҳисоблаб чиқиб, диаграммада тасвирланг. Бутун ер шари 510 млн. кв.км.га тенг эканлигини унутманг.

1). Куруқлик — 149 млн. кв.км.
2). Шимолӣ муз океани — 14.1 млн. кв.км.
3). Тинч океан — 178.7 млн. кв.км.
4). Ҳинд океани — 76.2 млн. кв.км.
5). Атлантика океани — 91.6 млн. кв.км.

5. Куйидаги географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини ёзинг:

— экстенсив;
— марказлашув;
— аҳоли миграцияси;

9-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5-6-7-8-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топширқлар тузилади.

Жумладан:
1. Ўзбекистон дарёларидан 2тасига беришган режа асосида тавсиф ёзинг.
а) дарё номи;
б) узунлиги;
в) қаердан бошланади?

д) қайси ҳавзага қуйилади? е) ирмоқлари; ф) тўйиниши тип.

2. Жадвалда акс эттирилган давлат пойтахтларини топинг.

3. Жаҳон мамлакатлари давлат тузumi ва бошқарув

Т.р	Давлат номи	Пойтахти
1.	Индонезия	
2.	Непал	
3.	Таиланд	
4.	Австрия	
5.	Перу	

шакллрига кўра қандай гуруҳларга бўлинади?

4. Фаргона иқтисодий районидаги 3та вилоятдан қайси бири юқори урбанизация даражасига эга? Беришган маълумотлар асосида ҳисобланг. (2008 йил ҳисобида)

а) Фарғонада аҳоли сони 2 млн. 972 минг киши, шаҳар аҳолиси 827 минг киши

б) Андижонда аҳоли сони 2 млн. 451 минг киши, шаҳар аҳолиси 717 минг киши

в) Наманганда аҳоли сони 2 млн. 174 минг киши, шаҳар аҳолиси 806 минг киши.

5. Куйидаги географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини ёзинг:

— санаот маркази;
— бўғиз;
— эмиграция.

Оғзаки суҳбат.

Синовларнинг учинчи, тўртинчи босқичида оғзаки суҳбатда ўқувчининг географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айта олиши, жойининг географик ўрнига тавсиф бериши, географик хариталар ва глобус билан ишлаши (курсата олиши, аниқлай олиши) малакалари синаб кўрилади. Ҳар бир оғзаки тўғри жавоб 10 балл билан баҳоланади.

Учинчи ва тўртинчи босқичлар учун оғзаки суҳбатга намуналар:

6-синф

1. Австралия иқлими ва ички сувларига тавсиф бериш.

2. Дунё табиий харитасидан Африка материгининг энг чекка нуқталарини кўрсатинг ва уларнинг координатларини аниқланг.

7-синф

1. Евроосиё материгининг табиий географик ўрнига тавсиф бериш.

2. Ўзбекистон табиий харитасидан Республикамининг табиий географик ўлкаларини ажратиш кўрсатинг.

8-синф

1. Тошкент иқтисодий географик районининг иқтисодий географик ўрни ва табиий бойликларига тавсиф бериш.

2. Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий харитасидан энг муҳим газ ва нефть қувурлари қаердан ўтганини аниқланг ва кўрсатиб бериш.

9-синф

1. Тугайдинг, тугамайдиган, тикланадиган ва тикланмайдиган табиий ресурсларга нималар киради?

2. Дунё сиёсий харитасидан Жанубий Осиё таркибига кирувчи давлатларни кўрсатинг.

Оғзаки тур бўйича ўқувчилар билими куйидаги мезон асосида баҳоланади:

Т.р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини тўғри айтиб бериш, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб, географик харитадан тўғри кўрсатиб бериш, глобус билан ишлашни тўғри йўлга қўйиб, беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўймас	10
2.	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини тўғри айтиб бериш, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб, харитадан тўғри кўрсатиб беришда қисман чалқашликларга йўл қўйса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўймас	9
3.	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда қисман чалқашликларга, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб, харитадан тўғри кўрсатиб беришда қисман чалқашликларга йўл қўйиб, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўймас	8
4.	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда чалқашликларга, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб, харитадан тўғри кўрсатиб, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	7
5.	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда чалқашликларга, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб, харитадан кўрсатиб	6

6	Беришда айрим хатolikлар қилса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	6
6	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда кўплаб хатolikларга, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб беришда кўрсатиб беришда айрим хатolikлар қилса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	5
7	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда кўплаб хатolikларга, жойининг географик ўрнига тавсиф беришда унинг табиий ва иқтисодий жиҳатларини айтиб беришда кўрсатиб беришда айрим хатolikлар қилса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	4
8	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда кўплаб хатolikларга, йўл қўйса жойининг географик ўрнига тавсиф беришда кўрсатиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	3
9	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда кўплаб хатolikларга, йўл қўйса жойининг географик ўрнига тавсиф беришда кўрсатиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	2
10	Ўқувчи сўралган географик атама ва тушунчаларнинг луғавий маъносини айтиб беришда кўплаб хатolikларга, йўл қўйса жойининг географик ўрнига тавсиф беришда кўрсатиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйса, глобусдан беришган объектларнинг географик координатларини аниқлаб топишда хатolikларга йўл қўйса	1
11	Беришган жавоблар умуман жавоб беришмаган бўлса	0

Учинчи ва тўртинчи босқичда ёзма иш топширқлари куйидаги мезон асосида баҳоланади.

Т.р	Баҳолаш мезони	Балл
1	Ўқувчи томонидан ҳар бир топширқ хатосиз, мантуқан тўғри ифодаланган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда илмий хатolikларга йўл қўйилмасдан, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилган бўлса	16
2	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилмаган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга қисман йўл қўйилган, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар баён этилган бўлса	14
3	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилмаган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар тўғри таҳлил қилинган ва мантуқий фикрлар баён этилган бўлса	12
4	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга қисман йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилиниб, мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	10
5	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда айрим хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар нотўғри таҳлил қилиниб, мантуқий фикрлар баён этилмаган бўлса	8
6	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда кўплаб илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилинмаган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	6
7	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда кўплаб илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилинмаган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	4
8	Ўқувчи томонидан топширқларни бажаришда кўплаб илмий хатolikларга йўл қўйилган, географик атамаларнинг луғавий маъносини очиб беришда хатolikларга йўл қўйилиб, топширқлар таҳлил қилинмаган ва мантуқий фикрлар тўла баён этилмаган бўлса	2
9	Ўқувчи томонидан ҳеч қандай топширқ бажарилмаган бўлса	0

БИОЛОГИЯ

Биология фанидан Республика билимлар синови умумтаълим мактабларининг 6—9-синфларида биринчи босқич — таълим муассасида, иккинчи босқич — туманда, учинчи босқич — вилоятда, тўртинчи босқич — Республикада ўтказилади. Билимлар синовининг биринчи, иккинчи босқичлари ёзма иш, учинчи, тўртинчи босқичи ёзма иш ва лаборатория иши шаклида ўтказилади.

Ёзма иш топширқлари Биринчи, иккинчи босқичларда ўқувчиларга 5 та ёзма иш топширқлари берилади. Ёзма иш топширқлари учун 120 дақиқа вақт ажратилади.

Учинчи ва тўртинчи босқичда ёзма ишлар куйидаги мезонлар асосида баҳоланади:

Т/р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Ўқувчи томонидан савол мазмуни тўла очиб берилган, қонун, назариялар тўлиқ ва аниқ ёритилган бўлса	20
2.	Агар ўқувчи томонидан савол мазмуни тўла очиб берилган, ammo қонун ва назарияларни очиб беришда қисман хатolikка йўл қўйилган бўлса	18
3.	Жавоблар тўлиқ, лекин изчиллик бузилган бўлса	6
4.	Жавоблар тўлиқ, лекин изчиллик бузилган, атамалар ва қонуниятлар тавсифида кичик ноаниқлик мавжуд бўлса	14
5.	Жавоблар қисман тўлиқ, атамалар ва қонуниятлар тавсифида изчиллик бузилган ва кичик ноаниқлик мавжуд бўлса	12
6.	Саволлар жавобида хатolikлар ва уларни изоҳлашда тушунчалар таснифиди бир қанча ноаниқлик ва хатolikларга йўл қўйилган бўлса	10
7.	Жавоблар ҳулосаланмаган, фикрлар чалқаш, тушунчаларда кўп хатolikлар мавжуд бўлса	8
8.	Жавоблар хато ёзилган, лекин айрим атама ва тушунчаларни дафтариди қайд этган бўлса	6
9.	Жавоблар хато ёзилган, лекин айрим тушунчалар қисман қайд этилган бўлса	4
10	Жавоблар хато ёзилган, ҳеч қандай атама ва тушунчалар қайд этилмаган бўлса	2
11	Берилган топширқлар умуман бажарилмаган бўлса	0

Биринчи ва иккинчи босқичда ёзма ишлар куйидаги мезонлар асосида баҳоланади:

Т/р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Ўқувчи томонидан савол мазмуни тўла очиб берилган, қонун, назариялар тўлиқ ва аниқ ёритилган бўлса	20
2.	Агар ўқувчи томонидан савол мазмуни тўла очиб берилган, ammo қонун ва назарияларни очиб беришда қисман хатolikка йўл қўйилган бўлса	18
3.	Жавоблар тўлиқ, лекин изчиллик бузилган бўлса	6
4.	Жавоблар тўлиқ, лекин изчиллик бузилган, атамалар ва қонуниятлар тавсифида кичик ноаниқлик мавжуд бўлса	14
5.	Жавоблар қисман тўлиқ, атамалар ва қонуниятлар тавсифида изчиллик бузилган ва кичик ноаниқлик мавжуд бўлса	12
6.	Саволлар жавобида хатolikлар ва уларни изоҳлашда тушунчалар таснифиди бир қанча ноаниқлик ва хатolikларга йўл қўйилган бўлса	10
7.	Жавоблар ҳулосаланмаган, фикрлар чалқаш, тушунчаларда кўп хатolikлар мавжуд бўлса	8
8.	Жавоблар хато ёзилган, лекин айрим атама ва тушунчаларни дафтариди қайд этган бўлса	6
9.	Жавоблар хато ёзилган, лекин айрим тушунчалар қисман қайд этилган бўлса	4
10	Жавоблар хато ёзилган, ҳеч қандай атама ва тушунчалар қайд этилмаган бўлса	2
11	Берилган топширқлар умуман бажарилмаган бўлса	0

Масалан: 6-синфда синов

Умумтаълим фанлари бўйича ўқувчилар

(Давоми.
Боши 8—9-бетларда.)

Хорижий (инглиз, француз, немис) тили

Инглиз тили фанидан синовлар умумтаълим мактабларининг 7-, 8-, 9-синфларида биринчи (таълим муассасаси), иккинчи (туман), учинчи (вилоят), тўртинчи (Республика) турида ўтказилади.

Француз тили ва немис тили фанларидан синов умумтаълим мактабларининг 7-, 8-, 9-синфларида фақат таълим муассасасида ўтказилади.

Танловнинг биринчи, иккинчи турлари 1 босқичда (ёзма иш — диктант), учинчи ва тўртинчи тури 2 босқичда (ёзма иш — диктант ва оғзаки суҳбат) ўтказилади.

Ёзма иш мавзулари 7-синф

1. Менинг энг қувончи куним.
2. Менинг дўстим.
3. Менинг шахрим (қишлоғим)
4. Менинг уйим, хонам.
5. Спорт.

8-синф

1. Табиат ва биз.
2. Тошкент — Ўзбекистон пойтахти.
3. Саёҳат.
4. Менинг дўстим.
5. Оила.

9-синф

1. Тарихий шахарлар.
2. Менинг сеvimли ёзувчим.
3. Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги йилларида эришган ютуқлари.
4. Театр ва кино.
5. Тили ўрганилаётган мамлакатнинг диққатга сазовор жойлари.

Мазкур босқичда ўқувчининг ёзма нутқ ва тинглаб тушуниш қобилияти, мустақил фикрлаши ҳамда савдонлик даражаси синовдан ўтказилади.

Ёзма иш учун мавзулар кўп вариантлик асосида тайёрланади. Хар бир вариантда 5тадан мавзу тақдим этилади. Бу вариантлардан биттаси танлаб олинади. Танланган битта мавзу асосида ўқувчилар диктант ёзадилар.

Диктантдаги сўзлар ҳажми
7-синфда 100-120тагача, 8-синфда 120-150тагача, 9-синфда 150-180тагача бўлади.

Диктант ёзиш учун 1 соат 30 дақиқа (90 минут) вақт берилади.

Ёзма иш учун мавзулардан намуна:

ИНГЛИЗ ТИЛИ

7-синф

Sports and games

I have a friend. His name is John Brown.

John Brown is seventeen. He is a strong boy and an excellent sportsman. Like many young English people he and his sisters are fond of sports and games.

The girls' favourite game is tennis. They belong to a good tennis club.

They spend their Saturday mornings playing tennis. Last summer they played for their club and won several prizes.

John is very good at Rugby, but he does not play soccer, which is more popular than Rugby on the Continent. These are two kinds of football in England: soccer and Rugby. We play soccer with a round ball, and Rugby with an oval ball.

Sometimes John camps out with his friends for a few days in summer and

they spend a week in the open air.

Golf is also very popular in England. John's father and mother like golf and hiking.

(Supplementary reader to ENGLISH IN TWO YEARS. В.Парова. 112та сўз.)

8-синф

Ecological situation in Uzbekistan

Nowadays there are many problems in the world. One of them is pollution of the environment. Many countries all over the world face this problem.

We must protest our environment from destruction. That's why we must fight against pollution of our rivers, lakes and seas. We must preserve our forests and our animals. Uzbekistan has a lot of plants and factories in various cities. Their production is very important, but their smoke is harmful to people's health and pollutes the air.

And one of the biggest problems of Uzbekistan is Uzbekistan Aral Sea. It is dying now. The sea has dropped by 16 meters and the water has become too salty. Nowadays this problem has become one of the most global problems in the world. We all must take care of it.

(English topics for children. С.Жўраев. 121та сўз)

9-синф

My favorites poet.

Persy, Bysshe, Shelley

Shelly, one of the greatest of the English Romantic poets, was born the county of Sussex, on August 4, 1792. His father, Timothy Shelley, was Whig member, Elizabeth Milford Shelley, was a poetic and artistic inclination.

At the age of six the child began his classical education. He invented strange tales and composed his early verses.

In 1802 Shelly was sent to a preparatory school, Sino House Academy. Then he entered the famous Eton College in 1804. He had friends enough at Eton. In October 1810, he entered University College, Oxford. In 1811 published a pamphlet "The Necessity of Atheism." But the pamphlet was burned by the church officials. The authors were expelled from Oxford.

In 1813, Shelly brought out the poem "Queen Mob". In 1816, Shelley left England for Switzerland and met George Gordon Byron there. Later they moved to Italy and settled in Milan.

In 1818, Shelley published his second major poem, "The Revolt of Islam". Next year, 1819, saw the culmination of Shelley's work: the great tragedy of "The Cenci" and (in 1819 — 1820) the verse drama "Prometheus Unbound". He wrote a great number of poems.

(Инглиз тили. Ж.Жалолов 153та сўз)

HEMIS ТИЛИ

7-синф

Mein Zimmer

Mein Zimmer ist nicht groß, aber schon, gemütlich und hell. Auf dem Fensterbrett stehen viele bunte Blumen. An der Wand links steht ein Bett. Dort erhole ich mich, wenn ich müde bin. An der Wand rechts steht ein Sofa. Auf dem Sofa liegt gern meine Katze Murka. Vorn am Fenster steht ein Tisch. Auf dem Tisch steht ein Computer, eine Lampe.

Hier mache ich meine Hausaufgaben. An der Tür links steht ein Bucherschrank. Dort sind viele Bücher und Zeitschriften. Ich lese viel

und gern. Ich nehme auch Bücher in der Schulbibliothek. Manchmal bringe ich für meine Schwester und meinen Bruder aus der Schulbibliothek viele Märchenbücher.

Ich liebe Ordnung und mache immer mein Zimmer selbst sauber. Ich mache auch immer selbst mein Bett.

(Deutsch (Бим ва бошқалар) 112та сўз.)

8-синф

Taschkent — die Hauptstadt von Usbekistan.

Taschkent ist die bekannteste Stadt im Orient. Taschkent hat eine Fläche von 165 km². In Taschkent wohnen mehr als 2 Millionen Einwohner. Das ist eine multinationale Stadt, hier wohnen Vertreter von verschiedenen Nationalitäten.

Der Hauptplatz in Taschkent heißt „Mustakillik Maydoni“. In der Mitte des Platzes steht das 20-stöckige Ministeriumgebäude, rechts von ihm befindet sich das Gebäude des Akademischen Großen Opern- und Ballettheaters, das den Namen von Alisher Nawoi trägt.

In Taschkent gibt es über 10 Museen und Ausstellungen. Sie werden jährlich Tausenden Menschen besucht. Besonders interessant sind die Sammlungen des Museums der bildenden Künste, für Geschichte, des Museums von Amir Temur.

In Taschkent gibt es viele Musik- und Sprechbühnen, etwa 130 Filmtheater, fast 100 Kulturpaläste und Klubs.

Taschkent hat viele Stadien und einen Zentralstadion.

Taschkent ist ein Industriezentrum. Erzeugnisse mit dem Warenzeichen von Taschkenter Betrieben findet man in mehr als 80 Ausländern.

(Deutsch lernen mit Spaß (Bashorat Zardinova) 145та сўз)

9-синф

Samarkand

Samarkand liegt im Tal des Sarafschon. Sie ist eine der ältesten Städte der Welt. Samarkand hat 1970 sein 2500-jähriges Jubiläum gefeiert.

Die Stadt zählt über 300 Tausend Einwohner. Samarkand ist sehr reich an den Baudenkmalern der alten Kunst. Zu den bekanntesten Bauwerken Samarkands gehören das Architekturensemble Schachi-Sinda, die Bibi-Chanum-Moschee, das Observatorium Ulughbek und das im 15. Jahrhundert errichtete Gur-Emir-Mausoleum. Es enthielt 3 Etagen, war 30 Meter hoch und 46 Meter breit.

Das Samarkand von heute ist das zweite Industriezentrum Usbekistans. Hier sind verschiedene Industriezweige vertreten: Maschinen- und Apparatenbau, Baumwollreinigungs- und Verarbeitungs-, Leicht- und Genussmittelindustrie und andere.

Samarkand nennt man manchmal eine Stadt der Wissenschaft. Es hat heute mehrere Hochschulen: die Alisher — Nawoi — Universität, die Handelshochschule, das medizinische, das landwirtschaftliche und das pädagogische Institut, die Hochschule für Architektur und Bauwesen und andere. Außerdem befinden sich in der Stadt mehrere Schulen und Lyzeen, Kolleges.

Von großer Bedeutung ist das Samarkander Republikanische Forschungsinstitut für Karakulschafzucht, das sich mit den

wissenschaftlichen Problemen der Zucht neuer Karakulsorten befasst.

In Samarkand gibt es 3 Theaters: 2 Schauspielhäuser und ein Opern- und Ballettheater, 20 Kinos, 3 Konzertsäle und über 20 Klubs.

Samarkand ist wirklich eine Reise wert!

(Deutsch lernen mit Spaß (Bashorat Zardinova) 176та сўз.)

FRANCUZ ТИЛИ

7-синф

Notre appartement

Notre appartement est confortable, on a six pièces: un salon, une salle à manger, trois chambres; pour les grands-parents, pour les parents et les enfants. Il y a encore une petite pièce pour nos jouets.

Notre salon est très grand. Il y a deux fauteuils, un divan, un poste de télé, une petite table pour les journaux. Au mur il y a des rayons avec beaucoup de livres. La salle à manger est aussi grande. Le soir toute la famille dîne autour d'une table ronde dans cette belle salle. Dans les chambres nous avons des lits, des armoires, des tables de nuit avec des lampes. Et au mur de la chambre des parents il y a un grand tapis. La cuisine, la salle de bains sont petites, mais commodes et confortables.

(Manuel de français pour la 6ème. 113та сўз.)

8-синф

Ma famille

Ma famille n'est pas nombreuse. Elle se compose de 4 personnes. Mon père, ma mère, ma sœur, mon frère et moi.

Nous habitons tous ensemble dans un appartement de trois pièces; une salle à manger, les chambres pour les parents et les enfants. Mon père a 45 ans. Il s'appelle Anvar. Il travaille dans une usine d'automobiles. Il est ingénieur mécanicien. Ma mère s'appelle Nazira. Elle a 43 ans. Elle travaille dans une maison de couture. Elle sait bien faire la cuisine. Ma sœur Nigora a 22 ans. Elle étudie à l'Université des langues du monde. Elle est magistère. Mon frère va à l'école. Il est en huitième classe. Il voudrait bien travailler sur l'ordinateur. Et moi, je suis étudiant de l'Université Pédagogique à la faculté des langues étrangères.

(Le français. P.Ибрагимова. 129та сўз)

9-синф

Les Champs-Elysees.

Les Champs-Elysees est la plus belle avenue du monde. On connaît cette avenue dans le monde entier. Elle est bordée d'arbres. Le long de l'avenue il y a beaucoup d'hôtels, de cafés et de restaurants, il y a des cinémas ou les places coutent très cher. Cette avenue relie la place Charles de Gaulle à la place de la Concorde. La place Charles de Gaulle s'appelle aussi la place de l'Etoile car 12 larges avenues font une étoile autour d'elle. Sur la place se dresse l'Arc de Triomphe. La place de la Concorde est l'une des plus grandes places du monde, construite à la fin du 18ème siècle. Au centre se trouve l'Obélisque de granit rose de 23 mètres de haut et lourd de 200 tonnes. Ce monument vieux de 14 siècles, vient d'Égypte. Au soir des fêtes françaises, le 14 juillet, 8 mai et d'autres, toutes les fontaines de la place de la Concorde sont illuminées.

(Интернетдан олинди. 153та сўз)

билимлари синовларининг баҳолаш мезонлари

Биринчи (таълим муассасаси), иккинчи (туман) турда диктантни баҳолашда қуйидагича мезон белгиланади:

- «91—100» балл: мутлақо хатосиз ёзилган; кўпол бўлмаган битта имло ёки битта тиниш белгида хатоси бўлса;
- «81—90» балл: иккита имло ва иккита тиниш белгида хатоси бўлса. Хатолар нисбати ўзгариши мумкин, лекин уларнинг умумий миқдори тўрттадан, имло хато эса иккитадан ошмаслиги керак;
- «71—80» балл: тўртта имло ҳамда 4та тиниш белгида хатоси бўлса. Хатолар нисбати 3та имло, 5та тиниш белгида хато ва бошқа кўринишда ҳам бўлиши мумкин. Аммо имло хато миқдори 4тадан ошмаслиги керак;
- «61—70» балл: бештагача имло ва 5та тиниш белгида хатоси бўлса;
- «51—60» балл: 7тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «50—41» балл 9—10тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «40—31» балл 11—13тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «20—11» балл 14тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «10—1» балл хатолар миқдори 15тадан ортса, қўйилади.

Жами — 100 балл.

Эслатма:

1. Диктантдаги хатолар нисбатан турлича кўринишда бўлишига қарамай, баҳолашда имло хатолар миқдори асосий мезон саналади.
2. Агар диктантдаги тузатишлар миқдори 5тадан ортиқ бўлса, баҳо 1 баллга пасаяди.

Изоҳ: Ўқувчи ёзма иш — диктантни мутлақо хатосиз ёзиб, аммо хусниҳати талабга жавоб бермаса, натижа 1 баллга пасаяди.

Учинчи (вилоят) ва тўртинчи (Республика) босқичда диктант қуйидаги мезон асосида баҳоланади:

- «75—80» балл: мутлақо хатосиз ёзилган; кўпол бўлмаган 1та имло ёки 1та тиниш белгида хатоси бўлса;
- «69—74» балл: 2та имло ва 2та тиниш белгида хатоси бўлса. Хатолар нисбати ўзгариши мумкин, лекин уларнинг умумий миқдори 4тадан, имло хато эса 2тадан ошмаслиги керак;
- «63—68» балл: 4та имло ҳамда 4та тиниш белгида хатоси бўлса. Хатолар нисбати 3та имло, 5та тиниш белгида

хато ва бошқа кўринишда ҳам бўлиши мумкин. Аммо имло хато миқдори 4тадан ошмаслиги керак;

- «57—62» балл: 6тагача имло ва 6та тиниш белгида хатоси бўлса;
- «51—56» балл: 7—8тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса.
- «50—41» балл: 9—10тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «40—31» балл: 11—13тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «20—11» балл: 14тагача имло ва тиниш белгида хатоси бўлса;
- «10—1» балл: хатолар миқдори 15тадан ортса, қўйилади.

Хатолар миқдори 16тадан ортса, «0» балл қўйилади.

Эслатма:

1. Диктантдаги хатолар нисбатан турлича кўринишда бўлишига қарамай, баҳолашда имло хатолар миқдори асосий мезон саналади.
2. Агар диктантдаги тузатишлар миқдори 5тадан ортиқ бўлса, баҳо 1 баллга пасаяди.

Жами 80 балл.

Оғзаки суҳбат мавзулари

7-синф

1. Супермаркетда.
2. Менинг мактабим.

8-синф

1. Ўзбекистон Республикасининг қадимий шаҳарлари.
2. Келажақда ким бўлмоқчиман?

9-синф

1. Бугунги кун ёшлари.
2. Орол муаммоси.

Оғзаки турда биринчи топшириқда ўқиш учун ўқув дастури доирасида 3та вариантда матн танланиб, конвертта солинади. Ушбу турда ўқувчи битта матнни танлаб олади ва матнни ўқиб, унинг маъносини оғзаки равишда баён этади.

Матн ҳажми 7-синфда 200та, 8-синфда 250та, 9-синфда 300та сўздан кам бўлмаслиги керак.

Оғзаки босқичда иккинчи топшириқ ўзаро мулоқот-суҳбат тарзида ўтказилади. Мулоқот-суҳбат учун мавзунини ўқувчи 3та мавзудан ўзи танлайди.

Оғзаки босқичнинг ҳар бир топшириги максимал — 10 балл билан баҳоланади.

Жами 20 балл.

Оғзаки босқичда тайёргарлик учун 20 дақиқа вақт берилади.

Иштирокчиларнинг оғзаки жавоблари қуйидаги мезон асосида баҳоланади.

№	Баҳолаш мезони	Балл
1	Ўқилган матн мазмунини тўлиқ оғзаки баён қила олиши. Мавзу юзасидан фикр билдирса ва уни асослай олса, ҳамда тўғри талаффуз ва интонация билан гапирса. Ўқилган матнни тўлиқ таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга тўлиқ жавоб бера олса.	10
2	Ўқилган матн мазмунини тушунарли тарзда оғзаки баён қила олса, ўз фикрини билдирса ва уни асосласа, тўғри талаффуз ва интонация билан гапирса, ўқилган матнни 90 фоиз таржима қила олса, матн мазмунига доир саволларга тўлиқ жавоб бера олса.	9
3	Ўқилган матн мазмунини оғзаки баён қила олса. Фикр билдирса, тўғри талаффуз ва интонация билан гапиршида хатоликларга йўл қўйса. Ўқилган матнни 85 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олса.	8
4	Ўқилган матн мазмунини қийинчилик билан оғзаки баён қила олса. Фикр тор билдирилса, тўғри талаффуз ва интонация бузилса. Ўқилган матнни 80 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олса.	7
5	Ўқилган матн мазмунини оғзаки баён қила олса. Фикр билдирса, тўғри талаффуз ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни 70 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга қисман жавоб бера олса.	6
6	Ўқилган матн мазмунини қисман қийинчилик билан оғзаки баён қила олса. Фикр билдира олмаса, тўғри талаффуз ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни 60 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга қисман жавоб бера олса.	5
7	Ўқилган матн мазмунини қийинчилик билан оғзаки баён қила олса. Фикр билдира олмаса, тўғри талаффуз қоидаларини кўпол тарзда бузса ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни 60 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олмаса.	4
8	Ўқилган матн мазмунини қисман оғзаки баён қила олса. Фикр билдира олмаса, тўғри талаффуз ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни 50 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олмаса.	3
9	Ўқилган матн мазмунини тушунарли тарзда оғзаки баён қила олса. Фикр билдира олмаса, тўғри талаффуз ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни 30 фоиз таржима қила олса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олмаса.	2
10	Ўқилган матн мазмунини бир-бири билан боғланмаган жумлалар билан оғзаки баён қила олса. Фикр билдира олмаса, тўғри талаффуз ва интонацияга риоя қилмаса. Ўқилган матнни таржима қила олмаса. Матн мазмунига доир саволларга жавоб бера олмаса.	1
11	Топшириқни умуман бажара олмаса.	0

Барча босқичларда умумий кўрсаткич 100 баллни ташкил қилади.

«ВАЛЕОЛОГИЯ» ҚАНДАЙ ФАН?

«Валеология» саломатлик тўғрисидаги фан бўлиб, лотин тилида valeo — соғлом бўлиш, деган маънони англатади. Мазкур фаннинг мақсади, асосан, инсоннинг интеллектуал ва жисмоний фаолиятини ривожлантиришга қаратилган.

Тиббиёт валеологиясида саломатлик ва касаллик орасидаги фарқни белгилаш, ташхислаш, ақоли ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш каби масалалар ўрганилади. Педагогик валеология эса инсон саломатлигини мустаҳкамлаш борасидаги тарбиявий ва маърифий ишларга бағишланади.

Ўтган асрнинг 70—80 йилларида валеология фани оммавий бадантарбия ва ақолини соғломлаштириш дастурларига қадам қўйди. Айниқса, қишлоқ шароитида яшаётган ақолини спортга жалб қилиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

— Валеология умумий фанлар тоифасидан бўлиб, унда инсон саломатлиги тўғрисида фикр юритилади, — дейди тиббиёт фанлари доктори, Низомий номидаги

Bilasizmi?

Тошкент давлат педагогика университети кафедра мудири Р.Маширипов. — Сўнгги йилларда олимлар тиббиёт тизимига валеология асосларини киритиш борасида илмий изланишлар олиб боришди. Бу эса ўқувчилар саломатлигини мустаҳкамлашда педагоглар маъсулиятини янада оширади. Айниқса, саломатлик дарсларида ўқувчиларда жисмоний маданиятни шакллантириш, тўғри ва рационал овқатланиш, эрталлабки бадантарбия, иммунитетни оширишда табиий воситалардан фойдаланиш масалаларига катта эътибор қаратилади. Шунингдек, мактабгача таълим муассасаларида ҳам валеологияга оид ишлар самарали олиб борилаётган. Соғлом турмуш тарзини шакллантириш борасида оилалар ўртасидаги спорт мусобақаларининг оммалашгани ҳам қувонарли.

Экология ва аτροφ-мухитни асраш баробарида ёшларни меҳнатга жалб қилиш ҳам муҳим

аҳамият касб этади. Олимларнинг фикрича, валеология фанини ривожлантиришда қуйидаги омилларга эътибор қаратмоқ лозим:

— ақолини соғломлаштиришда жисмоний ва тиббий маданиятни уйғунлаштириш;

— ташқи муҳит салбий таъсирининг олдини олиш;

— болалар ва ўспиринлар ўртасида жисмоний тарбияни оммалаштириш ва уларга валеология фанини ўқитиш;

— ўқитувчилар, ўқувчилар ҳамда ота-оналарда валеологик тарбияга оид кўникмаларни шакллантириш мақсадида қўлланмалар яратиш.

Хозирги кунда валеология фанига ўз улушини қўшиб келаётган касб эгалари анча кўпайди. Педагог ва шифокорлардан ташқари архитектор, инженер, транспорт ходимлари, парhezишнослар ва ҳатто юристлар ҳам валеология фани ривожига ҳисса қўшаётгани айнаи мудадоир.

Тоҳир ИБРОХИМОВ,
тиббиёт фанлари доктори,
профессор

Миришкор туманидаги 33-мактаб 2007 йилда Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умумий миллий дастури асосида капитал таъмирлангандан сўнг замонавий кўркэм қиёфага эга бўлди. Ушбу илм масканида Чандир қишлоғининг учта маҳалласида истиқомат қилаётган аҳолининг 456 нафар фарзандига 45 нафар

рилан. Компьютер ва лингафон, кимё, биология ва физика синфхоналарининг техника воситалари билан жиҳозланганлиги ёшларнинг замонавий технологияларни пухта ўзлаштиришига амалий ёрдам бўлмоқда.

Таълим муассасасида кутубхона фаолияти ҳам замона талаблари даражасида йўлга

КИТОБХОНЛИК ТАРФИБОТИ САМАРАСИ

Ўқитувчи-мураббий сабоқ бермоқда. Таълим-тарбия ишида эришилган муваффақиятларда, педагогик-илмий ютуқларда устозларнинг алоҳида ўрни бор. Ўқитувчиларимиздан Остон Хайитов — «Илнинг энг яхши фан ўқитувчиси» танловининг вилот босқичида инглиз тили йўналишида, Худойберди Рўзиев рус тили фани бўйича фахрли ўринларни қўлга киритишди.

Информатика ўқитувчиси Музаффар Нормуродовнинг педагогик тажрибаси ҳам туман мактабларида оммалашти-

қўйилган. 3 мингдан ортиқ китоб фондига эга зиё масканидан ўқувчию ўқитувчиларнинг қадами узилмайди. Кутубхона мудираси Нилуфар Хайдарова, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати бошланғич ташкилоти етакчиси Алишер Хайитов билан ҳамкорликда ўтказаятган китобхонлик тарғиботи йўлидаги маънавий-маърифий тадбирлар ўз самарасини бермоқда. Ўқувчи-ёшларни китобга ошно бўлишга ундамоқда.

Исмoil НАВБАТОВ,
Халқ таълими аълочиси

Киш фаслининг ўз гўзаллиги, ўзгача латофати бор. Фаслнинг совуқ об-ҳавоси ва ёйингарчилик қатор муаммоларни ҳам юзага келтиради. Қорли «кўрпа»ларга ўраниб олган тоғларда табиатнинг инжиқликлари сабаб пайдо бўладиган қор кўчиқлари мисли кўрилмаган ҳалокатли оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

Ҳўш, бундай ҳолатларнинг келиб чиқиш сабаблари нимада ва ушбу хавфни олдиндан аниқлаш ва олдини олиш мумкинми?

Қор — бегуборлик рамзи сифатида таърифланади. Митти қор парчалари кўп миқдорда йиғилса, хавфли бўлиши мумкинлиги тўғрисида ўйламаймиз ҳам. Лекин айнан шу мўъжизанинг ҳар хил тоғ ёнбағирлари юқори қисмида ҳаддан ташқари кўп тўпланиши қор кўчкисининг кузатилишига туртки бўлади. Манбаларда келтирилишича, қадимда тоғли худудларда яшовчи аҳоли мазкур ҳодисани «оқ аждарҳо» деб аташган экан.

Умуман, фанда сел, сув тошқини ва қор кўчкиси гидродинамик ҳодисалар сифатида таърифланади. Қор кўчкиси доимий қор қопламга эга бўлган барча тоғли худудларда юз бериши мумкин.

Манбаларда келтирилишича, кўчки катта ҳажмдаги қор массаси бўлиб, у одатда 20 сантиметрдан ортиқ қалинликдаги қорнинг ҳаракатланиши натижасида пайдо бўлар экан. Эътиборлиси, кичик кўчкидан ҳам катта ўпирилиш ва силжишлар пайдо бўлиши мумкин. 150 куб метр ҳажмдаги кўчкининг оғирлиги эса 20-30 тонна бўлади.

Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида берилишича, тоғ ёнбағрида тўпланиб қолган катта миқдордаги қор қайтадан кристалланиди ва қаттиқ совуқ ҳароратда ҳажман тораяди. Натижада, бир неча метрни ташкил қилган қор уюми ичида бўш қатлам пайдо бўлади. Бирор товуш, энгилгина таъсир ёки энг пастки қатламнинг эриши кўчкини вужудга келтиради. Бунда кўчкининг кучи қияликнинг баландлиги ва об-ҳаво шароитига қараб, энгил ва кучли, дея таърифланади.

Зеро, тоғ чўққисидagi кичик ҳаракат ҳам узвий равишда йўлидаги қорларни ҳам «уйғотиб», ҳаракатга «ундайди». Айни пайтда қор кўчкиси сел, ўпирилиш ва сув тошқинларини ҳам келтириб чиқариши мумкин.

Қор кўчиқлари барча тоғлар ва тоғли худудларда

сантиметрни ташкил қилган пайтда кўчиқлар юз бериши мумкин. Баъзида ҳатто 10-15 градусли қияликларда ҳам кўчки кузатилади. Қор қалинлиги 50-70 сантиметрни ташкил қилиб, қиялик 25-50 градусга тенг бўлганда эса кўчиқларнинг келиб чиқиш хавфи жуда ошади. Skiextreme.ru сайтыда берилган маълумотларга кўра, «кўчманчи» қорларнинг ҳаракатини уч турга ажратиш мумкин. Булар куруқ, ҳўл ва тахта турли қор кўчиқларидир.

Куруқ кўчиқлар одатда янги қор ёққан худудларда

«ОҚ АЖДАРҲО» ЮРИШИ

ёки қор кўчиқларининг ҳалокатли ҳаракатлари

вақти-вақти билан рўй бериб туради. Кучли кўчки пайтда 1,5-2 миллион куб метргача қор ҳаракатланиб, 60 метргача қалинликни ҳосил қилиши кузатилади. Бунда тоғнинг қиялик даражаси муҳим аҳамиятга эга. Масалан, йирик кўчиқлар 25-60 градусли қияликларда вужудга келади.

Баъзида қор энг юқори чўққидан конуссимон ҳаракат билан пастга «шошади». Бу кўчиқлар доим ҳам бир текис ҳаракатланади, дегани эмас. Кўпинча қияликлардаги энг қулай йўлни танлаб, ўзи учун махсус тарновлар «ясайди». Кўчки пайтда бўлиш хавфи қор ёғаётган пайтда шамол эсса яна ҳам ошади. Сабаби, кучли шамол қорнинг бир жойда йиғилишига имкон яратади. Қор қатлами қалинлашган сари оғирлик ернинг тортиш кучи билан «ҳисоблашган» ҳолатда қиялик бўйлаб силжийди.

«Википедия» электрон манбасида келтирилишича, 15-20 градусли қияликларда қорнинг қалинлиги 40

юзага келиши кузатилади. У, асосан, паст даражали ҳароратда пайдо бўлади. Унга куруқ кўчки номинанг берилишига сабаб, ҳали қорда эриш аломатлари бошланмаган ва парчалар бир-бирига зичланиб ёпишиб, муз ҳосил қилмагани туфайлидир.

Ҳўл кўчиқлар ўзгарувчан об-ҳаво шароитида вужудга келади. Қор ёққандан кейин ҳаво исиб, ёмғир ёғса, қор қатламларида эриш ҳолатлари кузатилади ва ҳўл кўчкининг пайдо бўлиш эҳтимоли кучаяди. Ҳўл кўчки куруқ кўчкига нисбатан тезлик бўйича бироз «секин» ҳаракатланади. Айтайлик, унинг тезлиги соатига 50 километрдан ошмайди. Шу билан бирга, қор массасининг қалинлиги ва оғирлиги бўйича бошқа турлардан фарқланади. Яна бир фарқли, нисбатан ижобий жиҳат ҳўл турдаги кўчкини тезда тўхтата олиш имкони борлиғидадир.

«Қорли тахта» турига кирувчи кўчки музли қор қатламлари билан рўй беради. Бунда муз қатламининг қалинлиги бир неча сантиметрдан 2 метргача етади.

«Қорли тахта» кўчиқларининг тезлиги куруқ кўчиқлар каби соатига 200 километрни ташкил қилади. Шунингдек, баъзи кўчиқлар бир турдан иккинчисига ўтиши ёки аралаш бўлиши ҳам мумкин.

Хавф, ҳалокатни ўлчаб бўлмайди. Шунга қарамай, миқдор, таъсир каби омиллар ҳисобга олиниб, кўчкини ҳам шкала бўйича ўлчаш жорий қилинган. 1 балли кўчки кичик бўлиб, қор қатлами озгина силжийди, холос. Баъзида эса табиий шамол ёки сув эриши туфайли паст даражали кўчки пайдо бўлади. Тоғнинг баъзан нукталарида бу ҳолат юз бергани сезилмай ҳам қолиши мумкин.

2 балли ўпирилишлар бироз хавфли бўлиб, унда қор қатламлари ўз шаклини ўзгартиради. Шунга қарамай, қатламлар яхлит ҳолатда сақланиши мумкин.

3 балли «силжиш»ларда талофат доираси ҳам юқори бўлади. Бунда қор уюмларининг асосий қисми ўпирилиб тушади, қатламлар бутунлиги йўқолади. Тикка қияликларда кўпроқ юзага келадиган бундай кўчиқларга, асосан, қатламларнинг

оғирлашиб кетгани сабаб бўлади. Бундай кўчиқлар юзага келиши мумкин бўлган хатарли худудларда одамларнинг ҳаракатланишига руҳат берилмайди.

4 балли ўпирилиш юқори даражада хавфли ҳисобланади. Бунда қор қатламлари ўз жойида қолмай, уларнинг барчаси «тарнов»дан оқиб тушади. Ушбу турдаги кўчиқлар хавфи бўлган худудда бир одамнинг ҳаракатланиши ҳам жараённинг бошланишига туртки бўлиши ҳеч гап эмас. Ҳалокатли кўчки номини олган 5 балли табиий офатда жуда катта ҳажмдаги қорнинг ҳаракатланиши кузатилади. Бунда тоғнинг қорли чўққисидagi қор бутунлигича пастга тушади.

Кўчиқларнинг олдини олиш ва у юз берган тақдирда ҳам кейинги оқибатларни бартараф қилиш бўйича турли дастурлар ишлаб чиқилган. Унинг олдини олиш икки хил — тезкорлик ва босқичма-босқич тарзда амалга оширилади. Босқичма-босқич амалга ошириладиган ҳимоя тадбирларига кўчки юзага келиши мумкин бўлган жойларга ҳар хил тўсиқларни ўрнатиш, тезкор саъй-ҳаракатларга эса қорларнинг бир жойда кўп йиғилмаслиги чоралари кўрилиши кирради. Бунда инсон таъсири асосида катта ҳажмдаги қор уюмлари кичик доимий қисмларга ажратиб турилади. Юртимизда ҳам табиати бетакрор бундай тоғли худудларга жараённинг олдидан олиш бўйича ишлар йўлга қўйилган. Кўчиқларни бартараф этиш учун гидрометеорология хизмати маркази мутахассислари томонидан кузатувлар олиб борилади. Унинг гляциология бўлими эса кўчкишунослик билан шуғулланиб, қор физикаси ва кўчиқларнинг вужудга келишини моделлаштириш жараёни, кўчки хавфини олдиндан аниқлаш, уларнинг шаклланиш ва тақсимланиш шароити, тугатиш чоралари ишлаб чиқилади. Бу ҳам ўзига хос жараён бўлиб, инсон ва табиат муҳофазасини таъминлаш мақсадларига хизмат қилади.

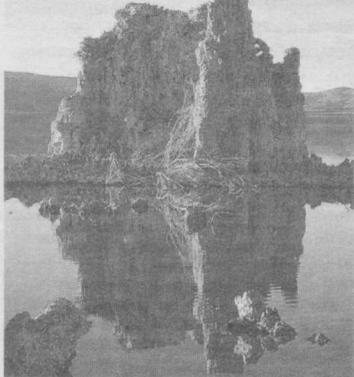
Санобар ЖУМАНОВА
тайёрлади.

«САМОВИЙ» ДНК

Океанортидаги Самовий тадқиқотлар миллий агентлиги олимлари томонидан Калифорниядаги кўллардан бирида аниқланган бактерия ДНКси тўплами ер юзидagi бирорта ҳам тирик организм-нигига ўхшамас экан. Бу ҳақда «Компьюлента» маънасида маълум қилинди.

НАСА штаб-квартирасида ташкиллаштирилган матбуот анжуманида агентликнинг астробиология бўйича илмий ходими Фелиса Вольф-Саймон янгилик ҳақида хабар берди. Унинг таъкидлашича, Калифорниядаги Моно кўлидан ДНК таркибида маргимуш моддаси бўлган бактерия топилган.

совуқ чегаралари, хусусан, Сатурн ва Юпитер табиий йўлдошларида ҳам яшаш хусусиятига эга экан.

— Сайёраимиздаги барча тирик жонзотларнинг ДНК таркиби олтига кимёвий элемент — углерод, водород, азот, кислород, олтингурут ва фосфордан иборат. Лекин янги топилган бактерия таркибида фосфор ўрнига маргимуш борлиги аниқланган. Бундай ҳолатнинг кузатилиши илм-фанда авваллари мутлақо имконсиз дея эътироф этилар эди, — деди тадқиқотчи.

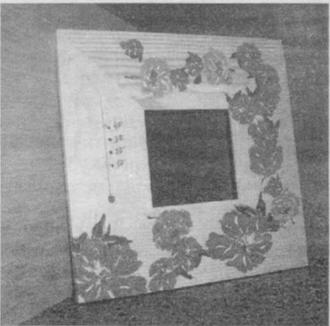
Олимнинг таъкидлашича, ушбу кашфиёт ҳаёт ва борлиқни тушунишда улкан аҳамиятга эга. Негаки, бу туфайли эндиликда бошқа сайёраларда ҳам ҳаёт борлигини аниқлаш, мазкур йўналишдаги тадқиқотларни кенгайтириш эҳтиёжи туғилади. Мутахассисларнинг изоҳлашича, бу турдаги бактериялар Куёш тизимининг

ҲАРОРАТНИ ЎЛЧАЙДИГАН КЎЗГУ

Япониянинг электр техникаси жиҳозларини ишлаб чиқарувчи «Эн-И-Си» («NEC») концерни томонидан яратилган ўзига хос термометр бутун дунёда шов-шуга сабаб бўлди. Боиси, бу ҳарорат ўлчагич кўзгу шаклида ишланган бўлиб, уни столга қўйиш ёки деворга осиш мумкин, деб ёзади «Сайнс Дэйли» газетаси.

Янги турдаги ускунадан фойдаланиб, қарашнинг ўзи кифоя. Қизиги, бунда ойнага ҳатто тегиш ҳам шарт эмас. Унга қаралгандан сўнг бир неча сония ўтгач, кўзгу юзида натижа кўринади. Агар ҳарорат юқори бўлса, ускунада махсус сигнал чалинади.

тана ҳароратини ўлчаш учун кўзгуга

Ишлаб чиқарувчиларнинг фикрича, янги термометрдан исталган жамоат жойи(аэропорт, темир йўл вокзали)да тезкор фойдаланиш мумкин. Бу эса, ўз навбатида, турли эпидемиялар, хусусан, грипп хасталиги кенг тарқалган пайтда аинқиқса фойдалидир.

Маълумотларга қараганда, компания яқин орада, аникроги, жорий йилнинг ўзидаёқ янги турдаги термометрларнинг 5 мингдан ортигини савдога чиқаришни режалаштирган. Махсулотлар икки кўринишда (столга қўйиладиган ва деворга осилладиган) чиқарилиб, биттаси баҳоланган.

1200, иккинчиси эса 1400 долларга баҳоланган.

РУҲИАТГА САЛБИЙ ТАЪСИР КЎРСАТАДИ

Океанортидаги Педиатрия академияси компьютер ва видеоўйинларнинг инсон руҳиятига салбий таъсирини яна бир қарра тасдиқловчи набатдаги тадқиқот натижаларини эълон қилди. Иланишнинг батафсил баёни «Педиатрикс» («Pediatrics») илмий журналда берилган.

Иланиш доирасида олимлар, табиий ҳодимлари 2 йил мобайнида вақтини ўйинларга сарфловчи уч минг нафар сингапурлик ўқувчи ёшларнинг хатти-ҳаракатлари, руҳий ва жисмоний соғлигини мунтазам равишда қаттиқ назорат қилишган. Натижа эса қутилгандан ҳам аянчли бўлди. Негаки, бунда компьютер ўйинлари туфайли кўриш қобилиятининг пасайиши ва кам ҳаракатли ҳаёт тарзи билан боғлиқ муаммолар ягона хавф туғдирувчи омил эмас экан.

Маълум бўлишича, тажрибага жалб қилинган 10 фоиз ўқувчилар ўйинларга буткул боғланиб қолишган, уларнинг баъзиларида ҳаттоки руҳий мувозанатнинг бузилиши кузатилган. Эътиборлиси, ўйинга муттасил боғланиб қолишдан ўзини сақлаганларда ҳам «мультимедиа овуноқлари»га нисбатан қизиқиш аввалгидан анча кучайгани қайд этилди.

Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, тажриба пайтида болалар ҳафтасига ўртача 20 соат вақтини компьютер ёки ўйин ускунасида ўйнашга сарфлаган. Тадқиқот гуруҳларидаги «патологик ўйинчилар» сони фарқланса-да, умуман олганда, ҳар бир гуруҳда 9-12 фоиз ўғил болалар ва 3-5 фоиз қизлар ўйинларга муқкасидан кетгани белгиланди. Мутахассислар руҳиятига путур етган ўқувчилар сони кўп бўлмаса-да, бундан барибир хавотирга тушиш ва масалага жиддий эътибор қаратиш зарурлигини таъкидлашмоқда.

— Ўз вақтининг максимал даражадаги кўп қисмини компьютер ва видео ўйинларига сарфлаган ёшлар ташқи таъсирларга ўта берилувчан (импульсив) бўлиб қолгани, уларда ижтимоий мулоқот кўникмалари сусайгани кузатилган. Қолаверса, «ўйинчилар»нинг аксариятида кучли руҳий тушкунлик — депрессия, асоссиз кўрқув ва ижтимоий фобия ҳолатлари ҳам қайд этилди, — деди тадқиқот раҳбари, Ноттингем Трент университети профессори Марк Гриффитс.

Шунингдек, мутахассислар фикрича, ўйин монитори ёки компьютер олдида кунига 2-3 соат ўтириш у даражада катта салбий таъсир кўрсатмайди. Лекин бу меъёр чегарасидан киши биланок соғлиқ билан боғлиқ жиддий муаммолар кузатилади.

ЭНГ «МИТТИ» САЙЁРА

Астрономлар томонидан Куёш системаси сайёраларидан ташқарида бўлган энг кичик сайёра аниқланди. Маълум бўлишича, самовий жисм Ердан 564 ёруглик йили масофасида жойлашган бўлиб, у Аждарҳо юлдузлар туркумига кирар экан. Янги сайёра НАСА илмий ходимлари томонидан аниқланган бўлиб, уларнинг мавзуга бағишланган мақоласи «Нейчэ астросайнс» нашрида эълон қилинган.

Айни пайтда ушбу «митти» сайёра «Кеплер» телескопи ёрдамида аниқланган учун унга «Кеплер 10-Би» («Kepler-10b») номи берилди. Унинг радиуси Ер радиусидан атиги 1,42 баробарга катта экан. Сайёра юзасининг ҳарорати Цельсий шкаласи бўйича 1500 градусгача юқори бўлиши мумкин. Мутахассисларнинг фикрича, бунга сабаб сайёранинг ўз юлдузи (табиий йўлдоши) яқинида жойлашгани экан.

— Астрономияда шундай бир назарий қараш бор, яъни оғирлиги Ер массасига яқин бўлган сайёраларда ҳаёт кечириш имкони мавжуд бўлиши мумкин, — деди тадқиқотчи Дэн Рожерс. — Айни пайтда биз изланишларни мазкур илмий тахмин қанчалик ҳаётий эканини аниқлашга қаратмоқдамиз.

Шу пайтгача Куёш сайёраларо тизим ташқарисидан аниқланган самовий жисмлар энг катта сайёра — Юпитердан ҳам бир неча баробар улканроқ бўлган. Мутахассисларнинг таъкидлашича, уларда тортишиш кучлари таъсири туфайли инсониятнинг яшashi учун шароит йўқ. Шу боис

хозирда олимлар томонидан

Ерга ўхшаш сайёраларга алоҳида қизиқиш кучаймоқда.

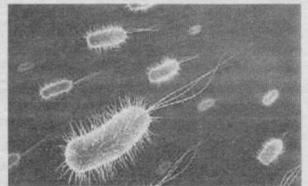
ОҚСИЛ ҚАНДАЙ РОЛЬ ЎЙНАЙДИ?

Лондон коллежи (Буёқ Британия) тадқиқотчилари томонидан бўғимлар ревматизми (боди) касаллиги пайтида асосий «роль» ўйнавчи оқсил тури аниқланди. Мутахассисларнинг айтишича, мазкур модда яллиғланиш ҳолатлари кузатилган пайтда лейкоцитлар ҳаракати қандай бўлиши, яъни улар касалликни кучайтириши ёки уни бартараф этишини белгилайди. Бу ҳақдаги мақола «Нейчэ иммуноложии» («Nature Immunology») нашрида чоп этилди.

Умуман олганда, олимлар ушбу IRF5 оқсили фаолиятига барҳам бериш қатор аутоиммунологик хасталиклар, хусусан, ичакларнинг яллиғланиши, тери силли, парижонхотирлик(склероз)га қарши курашишда самара беришини таъкидлашмоқда. Лекин яллиғланиш касалликларига чалинган беморлар орасида бўғим боди аниқланганлар биринчи галда самарали муолажага муҳтождир.

— Бўғимлар бодига чалинган инсон организмда узок йиллар мобайнида яллиғланиш жараёни кучайиб, бўғимлар заифлашиб боради, — деди тадқиқотчи Ирина Удалова. — Шу боис ҳам бу касалликка қарши курашишнинг самарали методларини аниқлаш замонавий тиббиётнинг муҳим вазифасидир.

Мутахассиснинг сўзларига кўра, хозирда ушбу хасталикка чалинган беморлар ингибиторлар синфига киритилган дори воситаларидан фойдаланади. Лекин тахминан 30 фоиз бемор организмга ушбу моддаларнинг таъсири сезилмайди. Сўнгги тадқиқотларда эса IRF5 оқсили фаолиятини назорат қилиш бу борада қатор муваффақиятларга олиб келишини кўрсатди. Масалан, иммуни-тет тизимига шикаст етган ёки заиф бўлган беморларда оқсилнинг ишлаб чиқарилиши кучайтирилса, бу уларнинг соғлигини тиклашга ёрдам беради. Шу сабаб ҳозир оқсилни фаоллаштириш ёки аксинча, унинг фаолиятини сусайтириш усуллари ўрганилмоқда.

ЭНГ УЗУН КЎПРИК

Хитойда сув устидан ўтувчи энг узун кўприк барпо этилди. Унинг узунлиги 42,5 километри ташкил этади.

Кингдао хайвен-бриж (Qingdao Haiwan Bridge) номи билан юритилаётган мазкур иншоот мамлакатдаги Цзяочжоу кўрфази устида қурилиб, жадал ривожланаётган Цингдао мегаполиси билан Хуандао шаҳарчасини боғлаб турибди.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, кўприк хитойлик муҳандислар ва архитекторларнинг энг сўнгги ютуқларини ўзида мужассам этган. У олти қисми йўл кўтармаси шаклида бўлиб, 5 200дан ортиқ устун ёрдамида тутиб турилади. Эътиборлиси, иншоот 8 балгача бўлган зилзила, кучли тўфон ва ҳаттоки улкан кеманинг зарбига ҳам бардош бера олади.

Кўприк 4 йилда қурилган бўлиб, бунёдкорлик ишларига салкам 9 миллиард доллар сарфланган. Гарчи Кингдао хайвен-бриж иккита худуд ўртасидаги масофани атиги 20 минутга қисқартирган бўлса-да, у Луизана штатидаги Мончартрейн кўли устида қурилган 38,4 километр узунликка эга мўъжизавий иншоотни ортда қолдирди.

Наргиза РУСТАМБЕКОВА тайёрлади.

«Бобир-Азизхон» масъулияти чекланган жамияти таъсисчисининг 2010 йил 15 декабрдаги 16-сонли қарорига мувофиқ, «Бобир-Азизхон» МЧЖ тугатилишини маълум қиламиз. Давволар эълон чиққандан сўнг бир ой давомида қабул қилинади.

Манзил: Чилонзор тумани, Қатортол кўчаси, 8-мавзе, 11- «Б» ўй.

Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети маъмурияти ва қасаба уюшма қўмитаси, фалсафа факультети «Миллий гоё ва ижтимоий фалсафа» кафедраси мудири Бердикул Тўйчиевга онаси **МУЯССАР АЯНИНГ** вафоти муносабати билан таъзия билдиради.

Navoiyni anglamoq — saodat

Мақтабда адабиёт сабогининг шундай нозик жиҳатлари борки, бу билимлар эртага ўғил-қизларимизнинг ҳаётда ўз ўринларини топишлари, олдига қўйган мақсадлари йўлида учрайдиган қийинчиликлар, муаммоларни сабр-тоқат билан енгиб ўта олишларида муҳим ўрин тутади. Чунки, агар атрофимизга назар ташлайдиган бўлсак, одийгина қаноатсизлик, шошма-шошарликдек феълү атвориға «ин қуриб» олган иллатлар туфайли инсон йиллар давомида қанча меҳнату машаққатлар билан қўлга киритган ютуқлари,

лаларимиз феълүга сингдирмоғимиз керак. Улар қаноатсизлик қашшоқлик, азобларга дучор этувчи қусур эканини катта йўқотишларга изн бермай туриб ҳис этсин.

«Қаноатда тинчлик ва фароғат бўлганидай, аксинча таъмада разиллик ва укубат бор... Қаноат жавҳардир — кишиларни бундай икки бало-дан холос этади ва бундай мубаталоликдан қутқаради...».

Алишер Навоийнинг донишманд аллома, битикларининг ҳар мисрасида адаб ва одоб илми жо эканлиги, «Маҳбуб ул-қулуб»ни ўқиганингиз ва уққанингиз сари сизни руҳий қувватлантираверади. Руҳий қувват эса маънавий комилликнинг

ҚАНОАТ БУЛОҚДУР

обру-этиборидан маҳрум бўлиши ҳеч гап эмас. Кўп йиллик тажрибаларимга таянган ҳолда адабиёт фанининг имкониятларидан унумли фойдаланиб, дарсларимда масаланинг ана шу томонларига ҳам аҳамият бераман.

Гап инсоний фазилатларнинг гултожи саналган қаноат ҳақида борар экан, улуг аллома, бе-назир сўз санъаткори Алишер Навоийнинг «Маҳбуб ул-қулуб» (Кўнгулар севгани) асари, унда берилган маслаҳатлар, келтирилган танбехларнинг мазмун-моҳиятини ўқувчиларга ҳаётий мисоллар асосида аңглата билиш ижобий самара беришига кўп бора амин бўлдим.

«Қаноат буюқдур — суви олган билан қуримайди; хазинадир — нақдини сочган билан камаймайди; екинзодир — уруги izzat va shavkat mevasi beradi; daraxtdir — shoxi tortinchoqlik va hurmat mevasi yetkazadi...». Қаноатнинг буюққа қиёсланишида донишмандона қараш мумкин. Бу қисқа, лекин мазмунан бой ибораларни образлаштириш ҳам мумкин: ўқувчиларимдан бири дашту саҳроларда адашиб қолган йўловчи қиёфасига қиради. Тасаввур қилинг, тўрт ён суқиб, тўғри йўлни топишингиз амри-маҳол. Сувиликдан мадорингиз қуриган... Шундай кезде сиз учун дуч келганингиз — ер бағрини ёриб чиққан буюқ дунёдаги энг нодир бойлик, қуч-қувват манбаи бўлиб хизмат қилмай-дими?! Албатта, шундай! Қаноат ҳам, Навоий таъриф берганидек, одамизод гоҳи муаммолар гирдобига қолиб, қай томонга қадам ташлашини билмай қолган чоғ суягуччи, суягуччи катта қуч. Биз фақат бу беминнат қудрат — қаноатни бо-

кўғусидир. Қаноат ва сабр тушунчаларининг нечоғлик гўзал фазилатлар сирасига киришини аңглагоқ учун ҳам бу нодир асарни мутлола қилмоқ керак, назаримда. «Сабр аччиқдир — аммо фойда берувчи, қаттиқдир — аммо зарарни даъф этувчи. Қайси бир тилагиға эришолмаган сабр этагиға қўл урди-ю, тилагиға эришолмади? Қайси бир гирифтор сабрнинг бандиға кўнгили қўйди-ю, қушодлик топмади? Сабр шодликлар калитидир ва бандлар очкичидир. У ўртқидир — суҳбати зериктирарли, аммо мақсадга олиб борувчи; улфатдир — умиди узун, аммо охири истакка этувчи. Уловдир — юриши тихир, аммо манзилга етказувчи, тундир — қада-ми оғир, аммо бахтга туширгувчи».

Биз дилбандларимизнинг бахтли, саодатли турмуш кечиршини орзу қиларканмиз, улар қалбига бу ўғитларни албатта синдира билмоғимиз жоизки, амал қилмоққа ҳам одатлансинлар. Негаки, ҳазрат Навоий сўз қудрати билан биз эҳтимол ҳар кун тақорлагувчи қайдларга катта маъно юклаб, ҳикмат даражасига етказиб, «Маҳбуб ул-қулуб»нинг банд-бандиға синдира олган. Биз адабиёт муаллимлари эса дарс ва синфдан ташқари машғулларимизда юқорида тилга олинган инсоний фазилатлар хусусида баҳс юритмоғимиз ва бунда мазкур асарнинг ҳар сатри хусусида ёшларимиз фикр-мулоҳаза қилиб, моҳиятини аңглагоқларига имконият, муҳит яратиб бермоғимиз керак.

Ўғилой АҲМЕДОВА,
Хатирчи туманидаги
18-мактаб ўқитувчиси,
Халқ таълими аълочиси

«ТЕНГДОШЛАРНИНГ ИЖОДИ» НАМОЙИШ ЭТАДИ

Жиззах шаҳридаги 22-ихтисослаштирилган умумтаълим мактабида

Jarayon

ёш истеъдодларга эътибор қаратиш, рағбатлантириш борасида бир қатор ишлар қилна-япти. Жумладан, «Тенгдошларнинг ижоди» стендида ҳар ойда ёш рассомларнинг энг яхши асарларидан намуналар бериб борилади.

Илм масканида 30 нафар ўқувчи ўзбек миллий таъсирли сәнъатини юксак поғоналарга қўтаришда улкан хизмат кўрсатган Чингиз Аҳмаров, Ўрол Тансиқбоев, Абдулҳақ Абдулаев каби кўплаб рассомларнинг асарлари билан танишиб борадилар. Айниқса, Шарқ мусаввирлик сәнъати ёрқин юлдузларидан бири Камолиддин Бехзод асарларида табиатнинг жонли тасвири-лини, ҳаёт манзараларининг аниқлиги, таъсирчанлиги, чизикларнинг нозиклиги ҳамда рангларнинг нафислиги уларда бой таассурот қолдираётди.

Ўтган ўқув йилида 4-«А» синф ўқувчиси Зухра Ҳамдамова «Конституция — бахтимиз пойдевори» кўрик-танловининг республика босқичида расмлар танлови бўйича иккинчи ўринни эгаллаб, эсдалик совғалари билан

тақдирланди. Бошланғич синф ўқувчиларидан Нилуфар Эргашева, Сабина Нурманова ва Озод Абдурахмонов эса шу ўқув йилида ватман қоғози ва асфальтга расм чизиб бўйича шаҳар ўқувчилари ўртасида биринчилиқни эгаллаб, вилоти танишиб борадилар. Айниқса, Шарқ мусаввирлик сәнъати ёрқин юлдузларидан бири Камолиддин Бехзод асарларида табиатнинг жонли тасвири-лини, ҳаёт манзараларининг аниқлиги, таъсирчанлиги, чизикларнинг нозиклиги ҳамда рангларнинг нафислиги уларда бой таассурот қолдираётди.

Ўтган ўқув йилида 4-«А» синф ўқувчиси Зухра Ҳамдамова «Конституция — бахтимиз пойдевори» кўрик-танловининг республика босқичида расмлар танлови бўйича иккинчи ўринни эгаллаб, эсдалик совғалари билан

Абдулла САИДОВ

Ҳалима табиат гўзаллигидан баҳра олишни ёқтиради. Баҳорнинг қуёшли кунларида яшил тусга кираётган даладар, оппоқ либос кийишга шайланаётган боллардаги мевали дарахтлар унинг завқини оширади. Табиат мўъжизаларига суқланиб боқар экан, қалбида илоҳий бир кучни сезади. Ана шундай мўъжизакор табиат гўзаллиги ёш қизнинг қалбига тинчлик бермасди.

Ўрта мактабни муваффақиятли тамомлаган Ҳалима юксак орзулар қанотида Тошкент шаҳри сари йўл олди.

1979 йил Ҳалима опа учун унутилмас йил бўлди. Тошкент давлат Маданият институтида таҳсил олар экан, дарсдан бўш пайтларида газета ва журналларни мутлола қиларди. Кунларнинг бирида «Ўзбекистон адабиёти ва сәнъати» газетасидаги эълонга кўзи тушди. Унда Ўзбекистон телерадиокомпанияси қошида ташкил этилаётган «Дуторчи қизлар» дастасига танлов эълон қилинган эди. Ҳалима опа эртаси кунни биров иккилаб, Ўзбекистон телевидениеси биносига кириб борди. Уни сочларига оқ оралаган, истараси иссиқ киши қарши олди. Ҳалима опанинг фикрларини эшитгач:

— Яхши, қизим, — деди қулиб. — Майли сен ҳам омадингни синаб кўр.

Бу киши элимизнинг суқюкли сәнъаткори, Ўзбекистон

тон халқ артисти Фанижон Тошматов эканлигини Ҳалима опа кейинчалик билди. Устоз сәнъаткорнинг далдаси Ҳалима опага ишонч бағишлади. Синовдан муваф-

ОҲАНГЛАРДАН БАХТ ИЗЛАБ...

фақиятли ўтиб, дастага қабул қилинди.

— Уч йил «Дуторчи қизлар» дастасида ишладим, — дейди Ҳалима опа фахр билан. — Устозим Фанижон акадан жуда кўп нарсаларни ўргандим. Унинг ўғитлари ҳар қадамда қўл келаяпти. Одамлар билан муомалада бўлиш, шогирдларга меҳрибонлик фазилатларини қадрдон устозимдан ўргандим.

Ҳалима опа Бобоназарова ҳаётда нимага эришган бўлса, бу аввало кўпни кўрган устозининг меҳнати

эканлигини дилдан ҳис этади ва шогирдлариға ҳам ана шу туйғуни сингдиради. Ҳалима опа Нарпай туманидаги 13-Болалар мусиқа ва сәнъат мактабида фаолият кўрсатмоқда. Опа раҳбарлик қилаётган «Анъанавий хонандалик ва созандалик» синфи ўқувчилари туман, вилоят ва республика миқёсида ўтказилаётган танловларнинг доимий иштирокчиси. Дилноза Меликулова, Нилуфар Самарова, Ўлта Холмонова, Моҳинур Ўлтамова сингари шогирдлари ана шу танловларда

муваффақиятли иштирок этиб, устоз ишончини оқлашди. Мактабдаги «Соз сеҳри» дуторчи қизлар дастаси опанинг ташаббуси билан ташкил этилган. Айни пайтда ушбу дастада 13 нафар қиз дутор чалиш ва қўшиқ айтиш сирларини кўнгли билан ўрганиб келмоқда. Даста репертуридан асосан халқ қўшиқлари кенг ўрин олган. Улар ижросидаги қўшиқлар туман ва вилоят миқёсида ўтказилаётган байрам тадбирларида янграб, томошабинларга ўзгача кайфият бағишламоқда.

Ehtirom

Оқтош шаҳрида истиқомат қилаётган Аҳмад ака Элмуродовлар оиласига кўпчилик ҳавас қилади. Аҳмад ака ва Ҳалима опа 6 нафар фарзандни тарбиялашмоқда. Гулрух айни пайтда Ўзбекистон давлат консерваториясида ёшларга сабоқ бераётган бўлса, Гўзал ва Гулҳаё Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети талабалари. Чарос эса Самарқанд давлат тиббиёт институти битирувчиси. Шоҳруҳжон иқтисодчи, келини Дилдорахон эса ўқитувчи, Шоҳжаҳон академик лицей ўқувчиси.

Байрам ва тугилган кунларда ҳовлида байрамона кайфият кезади. Оиланинг барча аъзоси турли хил мусиқа асбобларида мумтоз куйлар ижро қилиб, даврага қўтаринкилик баҳшида этади.

Халқ таълими аълочиси Ҳалима Бобоназарова Президентимизнинг Фармониға биноан, мустақиллигимизнинг 19 йиллиги арафасида «Меҳнат шухрати» ордени билан тақдирланган кунни оилада ўзгача қувонч ҳукмрон бўлди.

Мамадали ЖАЛИЛ,
Самарқанд вилояти

Тоҳир НОРКУЛОВ
олган сурат.

РУҲИЙ ТАЙЁРГАРЛИК — МУҲИМ БОСҚИЧ

9-дарс

Спортда жисмоний тайёргарлик баробарида руҳий устунлик ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бу жиҳат футбол мусобақаларида айниқса галаба қозонишнинг жуда муҳим омили ҳисобланади. Зеро, майдонда руҳий устунлик жисмоний "ҳукмронлик"нинг мустаҳкамланишига асос бўлади.

Sport saboqlari

Мураббий: Турсунбой АБДУРАИМОВ

Руҳий тайёргарлик билан боғлиқ машғулотларни дарвозабондан тўзиб, то ҳужумчигача имкон қадар индивидуал тарзда ўтиш мақсадга мувофиқдир. Шунинг учун ҳам гранд терма жамоа ҳамда клубларда руҳшунослар фаолият олиб боради. Демак, бугунги дарсимизда дарвозабон ҳамда ярим ҳимоячи(ҳужумчи)-ларнинг масъулиятли учрашув олтидан амалга оширадиган руҳий тобланишга доир машғулотлар хусусида суҳбатлашамиз.

Энг аввало, футболчилар билан руҳий тайёргарлик олиб борувчи мураббийнинг гаплари ва юз қисмидаги аъзолар ҳаракати қатъий ва самимий бўлиши лозим. Йўқса, спортчи унинг сўзларида сохталик сезади ва машғулот қўланган натижани бермайди. Бундан қикди, биринчи бўлиб психолог мураббийнинг ўзи машғулот ўтишга тайёр бўлиши шарт.

1-машғулот. Тасаввур қилгин, жамоа мураққаб матчларнинг бирида келгуси босқичга йўлангани кўлга киритди, бироқ асосий ярим ҳимоячи жароҳат олиб (ёки сарик картонкалари кўпайиб кетгани сабабли), ундан ҳам қийин баҳсни ўтказиб юбориши маълум бўлди. Мана шу вазиятда мураббий ўринбосар футболчилардан бирига муражаат қилади.

Футбол бўйича Ўзбекистон миллий терма жамоаси Катарида давом этаётган Осиё Кубоги ўйинлари гуруҳ босқичини муваффақиятли якунлади. Вантандошларимиз "А" гуруҳидаги охириги баҳсни Хитой терма жамоасига қарши ўтказди.

Гарчи вакилларимиз Кувайтга қарши ўтказган матчдан кейиноқ чорак финал йўланмасини назарий жиҳатдан ҳал қилган бўлса-да, чинликларга қарши кечган баҳсда шиддатни сўндирмасликка интилди.

Турган гапки, бунгача бир галаба ва бир мағлубиятга эга хитойликлар плей-офф йўланмасини кўлга киритиши исташса, ҳамюртларимизни икита тўп фарқи билан таслим қилишлари керак бўларди. Шу боис, улар ўйин аввалиданок ташаббусни ўз томонларига оғдириб, кетма-кет ҳужумлар уюштиришга ҳаракат қилди.

Ана шундай тинимсиз интилишлар 6-дақиқадаёқ ўз мевасини берди. Анзур Исмоилов томонидан ўйин қондаси бузилгач, ҳакам жарима тўпи белгилади. Рақиб ўйинчиси томонидан берилган зарба бурчак тўлига "айланди". Вазиятни тўғри баҳралай олмаган ҳимоячиларимизнинг кўпол хатоси жамоамизнинг гол билан жазоланишига сабаб бўлди. Ҳисобни Ю Хай очди — 0:1.

Шундан сўнг, ўзбекистонлик спортчилар майдон марказида прессинг ишлаб, ташаббусни рақибдан олиб қўйишга эришди. Қисқа тўп узатишлари эвазига тезкор ва эчлик хитойлик футболчиларни тўпсиз ҳаракатлантиришди. Матчнинг 30-дақиқасида жамоа сардори Сервер Жепаров томонидан оширилган тўпни марказий

маслик зарур. Бу вақтда мураббий ўз тажрибасидан келиб чиқиб, турлича усуллари қўллаши мумкин.

Хусусан, танланган футболчи (ўринбосар) машғулот вақтида имкониятни бой бераётган жамоа сафида майдонга туширилади. Уйин туғашига қанча вақт қолгани ҳам инобатга олинади. Биринчи ва сўнгги талаб: у нима қилиб бўлса-да, вазиятни ўнглаш ва жамоани мағлубиятдан асраб қолишга улгуриши керак. Руҳий тайёргарликлардан кейин унинг жисмоний ҳолатини ҳам мана шу тарзда имтиҳондан ўтказиш керак. Ҳимоячиларнинг майдонда ўзини тутиши, масъулиятни чуқур ҳис этиш ва жамоадошларини ортидан эргаштира олиш қобилияти сиёнаб қўрилади.

Одатда, малакасиз ҳужумчилар аjoyиб вазиятда имкониятни тўғри баҳолаша олмайдди. Бу пайтда футболчи руҳий босим остида қолганини англаш мушкул эмас. Агар у бир неча вазиятда очикчасига ҳаётликка йўл қўйса, демак, матчининг иккинчи бўлими арафасидаги танаффусда унинг майдонга тушиш-тушмаслигига ойдинлик киритиш лозим.

Ўтган асрнинг 80-йилларида қадар футболда биринчи шор — "Фақат олға!" деган ибора эди. Лекин замонавий футболда "қарши ҳужум" деган алоҳида тактика пайдо бўлди ва фақат айнан шу йўсинда ўйнайдиган терма жамоалар, клублар шаклланди. Энди чорак аср олдин ишлатилган даъват ўзини оқламай туриб турган гап. Бу билан футболчилардаги руҳий тайёргарлик машғулотлари бўлган эҳтиёж икки қарра ошганини сезиш мумкин.

Боиси, илгарилари ҳар бир ампула эгаси ўз ишини ўз нуқтасидан тўқсон дақиқа мобайнида деярли йироқлашмаган ҳолда амалга оширган бўлса, бугун ҳужумчи вақти келганда сўнгги ҳимоячи вазифасини ҳам бажаради. Ҳимоячи эса рақиб дарвозаси томон ҳал қилувчи зарбани бериши мумкин (2010 йили ўтган мундиал ярим финалида испанларнинг "немис машинаси"ни қай тариха тўхтатиб қолганини эсланг).

зарбаларга қай тариха пешвоз чиқяпти?!

Бундай вазиятда дарвозабонлардан 4та нарса: ҳушёрлик, ҳаяжонланмаслик, тўғдан кўз узмаслик ва ҳозиржаоблик (реакция) талаб этилади. Дарвозабонларга психолог мураббий томонидан пенальти тепаётган футболчига ўзининг дадил хатти-ҳаракати орқали руҳий таъсир ўтказиш усуллари ҳам ўргатилади. Улар қуйидагилар:

Биринчи усул: дарвозабон

Эслатма: мазкур дарс футболчиларнинг руҳий чинқишига доир ўқувларни яратиш сари ташланган дастлабки қадамлардан бири эканини унутманг. Ҳозирги кунда айнан шу борада мутахассислар томонидан илзанишлар олиб борилиши, ҳар бир ампула вакили билан индивидуал шароитда самарали усуллари қўллаш масаласи ижобий ҳал қилиниши даркор.

Бир сўз билан айтганда, замонавий футболда рақиб жамоанинг қайси ўйинчисидан хавф қутишни билмайсиз. Шундай вазиятда, албатта, руҳий тайёргарлиги мустаҳкам жамоа вакиллари зафар қўнади. Универсал футболнинг бирламчи муваффақияти — руҳий устунлик билан чамбарчас боғлиқдир.

2-машғулот. Дарвозабон пенальтини (ёки пенальтилар серияси) қайтариши керак. Бу голкиперлар учун энг мураққаб вазифа, аммо шу билан бир қаторда ўзини кўрсатиб, шуҳрат қозониш учун қулай фўрсат ҳамдир.

Бундай пайтда аксарият дарвозабонларни бир нарса ваҳимага солади: дарвоза 7 метр! Рақиб белгиланган нуқтадан тўпни тешишдан бир неча сония аввал ҳаракат йўналишидан тахминан ҳулоса чиқариб, ё ўннга ёки чағга ўзини ташлайди. Машғулот вақтида дарвозабоннинг тўп қайтаришига бўлган истаги, мойиллиги ҳам текширилиши керак. У дарвоза томон йўналтирилган

гўёки рақибни писанд қилмаётгандек ёки ошқора "Менга гол уролмайсан" деган маънода уни масҳаралаётгандек тўтади ўзини. Жойида қимирламай туриши ёки аминча кўллари икки томонга ёзганча, ҳаракатланиб туриши (юз ифодаларидан фойдаланиши ҳам) мумкин.

Иккинчи усул: дарвозабон ўзини жуда ҳаяжонланнаётгандек, тўпни қайтариш умиди сўнгандек кўрсатади. Бунга рақиб ишонса, у, албатта, қандайдир алдамчи ҳаракат билан кучсиз зарба орқали осонгина голкиперни "мот" қилишни истайди ва янглишади.

Футболчиларни учрашувларга руҳий жиҳатдан тайёрлашнинг усуллари жуда кўп. Бунга бир дарс мобайнида санаб адо этиб бўлмайди. Қолаверса, руҳий тайёргарлик машғулотлари ҳар бир ўйинчи ҳолатига қараб ўтказилиши ҳам мумкин. Энг муҳими, жамоада бирдамлик руҳини ҳосил қилиш ва майдонга футболчиларни голибона қайфиятда қузатиб қўйишдир.

Келгуси — якуний дарсимизда Сиз билан дунёда ўз ўрнига эга бўлган чинакам стадионларга қадам қўямиз ва уларга оид маълумотлар билан яқиндан танишиб оламиз.

НАВБАТДАГИ ГАЛАБА — ЯРИМ ФИНАЛ!

фадан берган кучли ва аниқ зарбаси, танаффусдан қайта-қайта, ҳали стадион ҳавосига мослашиб улгурмаган Хитой терма жамоаси дарвозасининг олис юқори бурчагидан ўйин олди — 2:1.

Ушбу гол ҳам жозоба борасида Одил Аҳмедов қатарликлар дарвозасига урган голдан қолишмайди. Лекин вакилларимиз галабани учрашув ниҳоялангунга қадар сақлаб қола билмади. Яна ўша ҳимоячилар Анзур Исмоилов кўполлик билан рақиб ҳужумчисини тўхтатиб қолди. 57-дақиқада Хао Чжининг то-

монидан амалга оширилган жарима тўпини И.Нестеров ҳарчанд уринмасин, бартараф этолмади ва мувозанат тикланди — 2:2.

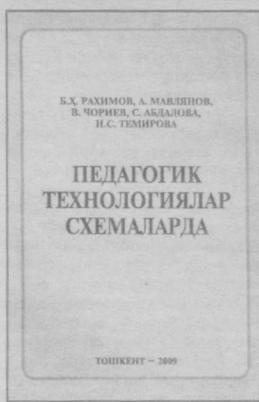
Эътироф этиш керакки, бу воқеликдан сўнг хитойлик футболчи ҳам Осиё Кубоги ўйинларининг чиройли голлари муаллифларидан бирига айланди. Сервер Жепаров эса ушбу

айланди. Сервер Жепаров эса ушбу

21 январь соат 21:25да Ўзбекистон терма жамоаси Иордания футболчилари билан ярим финал йўланмаси учун майдонга тушади. Ушбу гоёт масъулиятли босқичда миллий терма жамоамизга омад ёр бўлсин.

Саҳифани Зоҳиджон ХОЛОВ тайёрлади.

ЯНГИ ЎҚУВ-УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМАЛАР ЯРАТИЛДИ

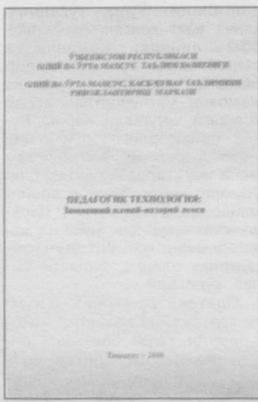
Мамлакатимизда таълим жараёни илмий асосда ташкил қилиб, уни жадаллаштириш мақсадида замонавий педагогик технологияларни ўқув жараёнига татбиқ этиш, унга оид ўқув адабиётларини яратиш ва амалиётга жорий этиш – асосий вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Бу вазифанинг асосий ечимларидан бири педагогик технологиянинг миллий моделини яратиш ва уни таълим-тарбия жараёнига татбиқ этишдир.

Бу вазифаларни ҳал қилиш учун, Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълимини ривожлантириш маркази илмий ходимлари республикамизнинг кўзга кўринган педагог олимлари билан ҳамкорликда илмий асосланган таълим технологиясини тадқиқ этиш йўлида бир қанча ишларни амалга оширдилар. Жумладан, системалар назарияси (теория систем)нинг қонуниятларидан келиб чиққан ҳолда ривожланган хоржий мамлакатларда мавжуд педагогик технология тамойилларига асосланган тарзда республикамизда педагогларига тушунарли бўлган ҳудудий педагогик технологиянинг миллий моделини яратиш зарурлиги аниқланди ва шу асосда яқин ва узоқ хоржий мамлакатлар ва республикамиздаги педагогик технологияга бағишланган адабиётлар таҳлил қилиниб, педагогик технологиянинг илмий-назарий асоси маълум бир тартибга келтирилди. Натижада «Педагогик технология: замонавий илмий-назарий асоси» номли услубий қўлланма нашрдан чиқарилди.

Ривожланган хоржий мамлакатлар таълим тизимида муваффақиятли қўлланилиб келинаётган педагогик технология тамойилларидан оғишмаган ҳолда системалар назарияси қонуниятларидан келиб чиқувчи ва мамлакатимиздаги ижтимоий-педагогик шароитни ҳисобга олиб, педагоглар жамоатчилигига тушунарли бўлган педагогик технологиянинг замонавий ҳудудий модели яратилди. Бунинг натижаси сифатида, «Педагогик технология – замонавий ўзбек миллий модели» услубий қўлланмаси нашр этилди.

Навбатдаги вазифа, педагогик технологиянинг миллий моделини таълим-тарбия жараёнига татбиқ этиш йўлида ўқув фанларининг барча турдаги машғулоти лойиҳаларини тузишдир. Лойиҳалаш асосида модулли ўқитиш назарий жиҳатдан тўла асосланган бўлиб, бугунги кунда уни таълим жараёнига татбиқ этиш энг долзарб масаладир. Шундан келиб чиқиб, тажриба-синовнинг биринчи махсули сифатида ривожлантириш маркази илмий ходимлари ва Навоий давлат педагогика институти ҳамда Урганч давлат университети профессор-ўқитувчилари ва тадқиқот-

Kitob javoningizga

чилари ҳамкорлигида таълим жараёнидаги фанлар ўқув машғулоти лойиҳаларининг илк лойиҳалари бўлган «Педагогик технология – таълим жараёнига татбиғи» (Бошлангич таълимда математика ўқитиш методикаси фани дарсларининг лойиҳаси) ўқув-услубий қўлланмаси нашр этилди ва таълим амалиётга сингдирилмоқда.

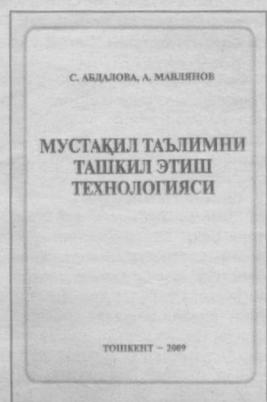
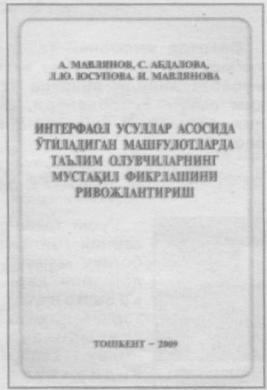
Бундан ташқари, «Основы педагогического мастерства и методология практической реализации региональной модели педагогической технологии», «Педагогик технологиялар схемаларда», «Интерфаол усуллар асосида ўтиладиган машғулотларда таълим олувчиларнинг мустақил фикрлашини ривожлантириш», «Педагогик технология тамойиллари асосида дарс машғулотларини олиб бориш технологияси» деб номланган услубий қўлланмалар яратилдики, булар таълим ходимлари учун бой манба вазифасини ўташи шубҳасиздир. Замонавий педагогик технологиялар, таълим жараёни ва унинг сифатини бошқаришга оид тушуночалар кун сайин такомиллашиб борадиган, ilm-fan, таълим-тарбия ва касбнинг хусусиятларига мос ҳолда қўлланадиган бўлмоғи лозим. Бундай ёндашувлар таълим-тарбия жараёнининг оқилона ва сифатли олиб борилишига, янги фикрлар билан бойишига ҳамда натижадорлиги ҳолисона баҳолашга ёрдам беради. «Педагогик технология ва таълим жараёни сифатини бошқаришга оид айрим сўзларнинг изоҳли лугати» да замонавий педагогик технология, таълим жараёни ва сифатини бошқаришга оид айрим сўзларнинг изоҳлари берилган. Ушбу лугатдан таълим жараёни сифатини ошириш, мустақил, ижодий фикрлашни ривожлантириш борасида таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, бакалаврият ҳамда магистратура талабалари фойдаланишлари мумкин.

Мустақил таълимни замонавий шаклда ташкил этиш ва шу орқали ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш ҳамда ижодий қобилиятларини ривожлантириш мақсадга мувофиқдир. Ҳар бир ўқитувчи турли маслаҳат, тавсия, топирик ва янги маълумотларни бераётганда, дарсинг турли босқичларида мустақил таълимни илгор таълим технологиялари асосида ташкил этиш, текшириш ҳамда баҳарли ишларига алоҳида эътибор қаратиши лозим. «Мустақил таълимни ташкил этиш технологияси» ўқув қўлланмасида мустақил таълимни назарий ва амалий жиҳатдан ташкил этиш ҳақида сўз боради.

Педагогик технологияни таълим амалиётига кенгрок сингдириш мақсадида ва амалга оширилган ишларнинг тадрижий давоми сифатида марказ илмий ходимлари етакчилигида бир қатор университетлар ҳамда Миллий рассомлик ва дизайн институти профессор-ўқитувчилари билан ҳамкорликда «Педагогик технология ва педагогик маҳорат», «Математика ўқитиш методикаси» ва «Олий математика» фанларининг ўқув машғулоти лойиҳаланди ва унинг натижаси сифатида ўқув жараёнида илк маротаба лойиҳаланган ўқув ва ўқув-услубий қўлланмалар яратилди.

Н. АЗИЗХҲАЕВА,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган фан арбоби, Ташкент архитектура-қурилиш институти «Касбий педагогика» кафедраси профессори, педагогика фанлари доктори,

Г. ИБРОҲИМОВА,
Ташкент давлат иқтисодийёт университети «Касбий педагогика» кафедраси профессори, педагогика фанлари доктори

Ma'rifat

TA'SIS ETUVCHILAR:
O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi, O'zbekiston Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston Ta'lim va fan xodimlari kasaba uyushmasi Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-NAZAROV, Baxtiyor DONIYOROV, Bahodir JOVLIYEV (bosh muharrirning birinchi o'rinbosari), Akmal ISLOMOV (mas'ul kotib), Mahmuda MURZAYEVA, Husan NISHONOV (bosh muharrir o'rinbosari), Ulug'bek TOSHKENBOYEV, Nurlan USMONOV (bosh muharrir o'rinbosari, "Uчитель Узбекистана"), Aleksey CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV.

Gazeta
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida № 0067 raqam bilan ro'yxatga olingan.

INDEKS: 149, 150, G-122.
Tiraj 49688.
Hajmi 4 bosma taboq.
Ofset usulida bosilgan, qog'oz bichimi A-3.

Navbatchi muharrir: Hukkar TO'YMANOVA.
Navbatchi: Sherati NAMOZOV.

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib bosish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirishi shart. Tahririyatga yuborilgan materiallar muallifga qaytarilmaydi.
Belgisi ostida reklama materiallari beriladi.
Reklama materiallari uchun tahririyat javobgar emas.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent, Matbuotchilar ko'chasi, 32.
E-mail: info@marifat.uz
Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib – 233-99-15, umumiy o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi – 236-53-16, fan, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yangiliklari bo'limi – 236-54-03, adabiyot, madaniyat, kasaba uyushmalari hayoti yangiliklari bo'limi – 236-54-69, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari bo'limi – 236-54-23, siyosat, xalqaro hayot va sport yangiliklari bo'limi – 236-55-58, reklama va marketing bo'limi – 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotuvda erkin narxda

Dizaynerlar:
Liliya BINASHEVA, Malohat TOSHOVA.

«Sharq» nashriyot-matbaa aksionerlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Korxonadan manzili: «Buyuk Turon» ko'chasi, 41-uy

Boshqirish vaqti – 21.00.
Toshpirlidi – 22.15
Y'a yakuni – 21.50